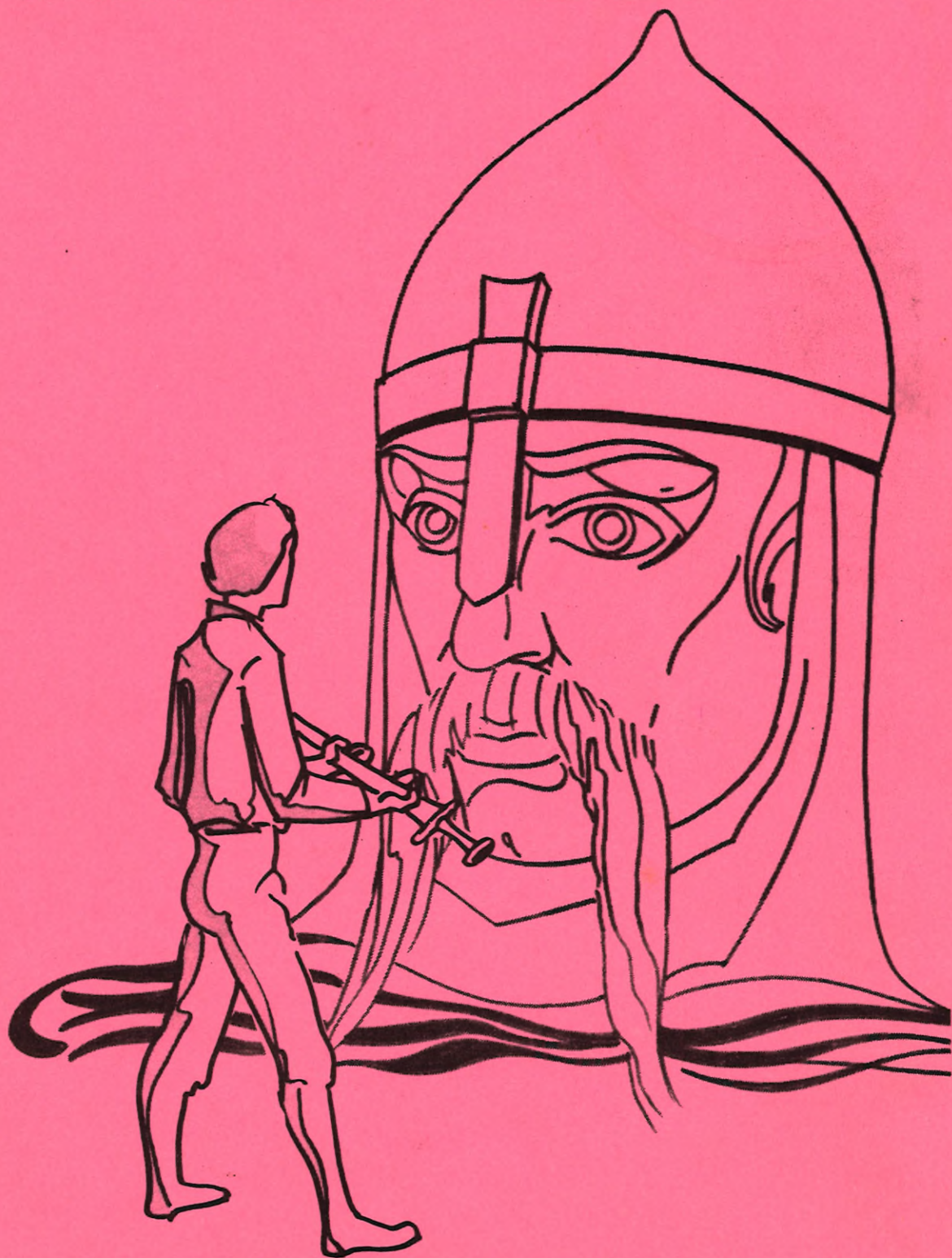

Summer 1983

АНАБАЗИС НА ВАСИС

**НАЦІОНАЛІЗМ — ЦЕ ВЕЛЕТЕНСЬКА
І НЕПОБОРНА СИЛА, ЯКА ЯСКРАВО
ПОЧАЛА ПРОЯВЛЯТИСЯ В ХІХ ВІКУ. ПІД ЇЇ
МОГУТНІМ НАТИСКОМ ЛАМАЮТЬСЯ
НЕПЕРЕМОЖНІ, ЗДАЄТЬСЯ, КАЙДАНИ, РОЗ-
ПАДАЮТЬСЯ ВЕЛИКІ ІМПЕРІЇ І З'ЯВЛЯ-
ЮТЬСЯ ДО ІСТОРИЧНОГО ЖИТТЯ НОВІ
НАРОДИ. НАЦІОНАЛІЗМ ЄДНАЄ,
КООРДИНУЄ СИЛИ, ЖЕНЕ ДО БОРОТЬБИ,
ЗАПАЛЮЄ ФАНАТИЗМОМ ПОНЕВОЛЕНІ
НАЦІЇ В ЇХ БОРОТЬБІ ЗА СВОБОДУ.**

**ЯК НЕ МОЖНА СПИНИТИ РІЧКУ, ЩО
ЗЛАМАВШИ КРИГУ НАВЕСНІ БУРХЛИВО
НЕСЕТЬСЯ ДО МОРЯ, ТАК НЕ МОЖНА
СПИНИТИ НАЦІЇ, ЩО ЛАМАЄ СВОЇ
КАЙДАНИ, ПРОКИНУВШИСЬ ДО ЖИТТЯ.**

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ

Всю кореспонденцію (лист, чек, пакунок)
просимо адресувати на :

**VALENTYN MOROZ ANABASIS
23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
M6S 3W7
Canada
Tel.: 416-767-6862**

SUBSCRIPTION FOR 1983

**ANABASIS
23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
M6S 3W7, Canada**

CANADA	\$16.00 (Canadian)
UNITED STATES	\$13.00 (U.S.)
all others:	
BY BOAT	\$13.00 (American)
AIR MAIL	\$17.00 (American)

NAME

ADDRESS

.....
.....
.....
.....
.....

АНАБАЗИС

В Україні починає пахнути Афганістаном — цей настрій зібрав до купи Українців на маніфестацію в Торонті 9-го червня 1983 року, у першу річницю перестрілки в Карпатах і смерті Бориса Таралі

РІК IV

ЛІТО 1983

ч. 2 (13)

ТОРОНТО

3

АНАБАЗИС

ANABASIS

Ukrainian Magazine

TORONTO, CANADA

Price 3-50 dol.

Виходить чотири рази на рік

QUARTERLY

DATE OF ISSUE:

JUNE , Summer 1983

Second class mail registration number 5730

Publisher — VALENTYN MOROZ

Редакційна колегія

ЯРОСЛАВ ЛЕБЕДИНСЬКИЙ

ВІРА МОРОЗ

ЗОР'ЯНА БЕССЕР

ДМИТРО СТРОІЧ

ІВАН КУЗЬО

ВОЛОДИМИР МОХУН

СТЕПАН ГОРЛАЧ

ЛЮБОМИР ХАБУРСЬКИЙ

КАРЛО СОБЕНКО

Обгортка — АНАТОЛІЙ КОЛОМИЄЦЬ

Підписані статті висловлюють точку зору автора, а не редакції.

Надіслані рукописи не повертаються.

Редакція застерігає за собою право скорочувати статті та виправляти мову.

The opinions expressed in the signed articles belong to the authors, and are not necessarily shared by the editorial staff.

Всі права застережені.

Copyright:

Передруки дозволені за поданням джерела.

В УКРАЇНІ ЗНОВ ПОЧИНАЮТЬ СТРІЛЯТИ

10-го червня 1982 року, коло села Поляна на Закарпатті пролунали постріли. Значення їх можна правильно зрозуміти лише у зв'язку з загальною тенденцією розвитку подій у Східній Європі. Колишсь, у 40-ві роки, в Карпатах звучали постріли УПА. Це вже стало історією. Постріли 10-го червня 1982 року — це *перші постріли* майбутніх подій в Україні. Згідно з конфіденційними даними, група української молоді пішла до лісу, на нелегальне становище. Була спроба зруйнувати газопровід, що йде через Закарпаття з Сибіру до Західної Європи. Це викликало перестрілку з охороною. Після того в Карпатах провели тотальні облави. Прориваючись з оточення, українська група зав'язала перестрілку з військами КГБ. Один з групи — Борис Тереля, брат відомого дисидента Йосипа Терелі — упав мертвим. Після того були масові обшуки й облави в Закарпатті. Після смерті Бориса Терелі були заарештовані 14 осіб, підозрювані у зв'язку з озброєною підпільною групою.

Ось список заарештованих:

ЛАСЬКО ОЛЕКСАНДЕР, КУЗЬМИЧКА ВАСИЛЬ, СОЛОНЕНКО ЮХИМ (Ужгород), КОЛИСКА ВАСИЛЬ, ЧУДАЙ МИКОЛА (Хуст), БОРКА ІВАН, ІВАНЧО КИРИЛО (Виноградів), КИРИТА ІВАН, ДОВБАК ГРИГОРІЙ (Королево), ЛЕПКА (ім'я невідоме), БЕЛЯ МИХАЙЛО, БЕДЯ ТІВОДАР (Міжгір'я), ПРОКОП ІВАН (Перечин), ФЕДОР ДМИТРО (с. Невицьке).

Всі вони — молоді люди. Уже сама географія арештів показує, що маємо справу з широким підпіллям, яке охоплює ціле Закарпаття.

Борис Тереля — не просто ще одна жертва. Його постріли — це щось принципово нове. Задумаймося: скільки б ми не писали мудрих книг і не читали лекцій в університетах, фінал прийде той самий: щоб Україна була вільною, хтось мусить взяти зброю і стріляти. Звичайно, були в історії випадки мирного відокремлення. Скажімо, Норвегія відділилась у 1905 році від Швеції мирно. Але ми — не Норвегія. Україна — надто велика, вагома і багата, щоб хтось «не помітив» нашого відокремлення. І коли дійде до конкретної розмови про українську самостійність — мабуть таки доведеться стріляти. Почав Борис Тереля і його група. Рано почав? Не це головне.

Завжди хтось мусить починати. Головне, що це перші постріли майбутніх подій в Україні. Вони звучать в унісон з загальним розвитком подій у Східній Європі.

10-го червня 1983 року, на відзначення перших роковин цієї події, в Торонті була проведена маніфестація. Для проведення її було створено спеціальну Українську Групу Дії. В ролі господаря маніфестації фігурувала закарпатська громада міста Торонта. Прапор Братства Січовиків, тобто ветеранів Карпатської Січі з 1938-39 років, був головним прапором маніфестації. Головним промовцем був Олександр Васько, недавно прибулий з Закарпаття. Серед промовців були також голова Об'єднання Лемків Канади Стефан Баб'як, Валентин Мороз, представник Карпатського Союзу Америки, Австралії і Європи Олександр Бабиченко, також отець Мирослав Байрак, люблений в українській громаді Торонта священник. Цінно, що більш як наполовину маніфестація складалася з молодих людей. Двоє з них виступили з промовами: студентка Торонтського Університету Віра Мороз та учениця середньої школи Олесь Васько. Оплесками зустріли присутні письмове звернення до маніфестації Юрія Шимка, члена парламенту Онтаріо.

Почуття маніфестантів були особливими: адже мова йшла про перші постріли, які зазвучали в Карпатах по довгій перерві. На підвищенні стояла символічне труна Бориса Терелі, накрита червоною китайкою. Зверху на китайці лежала козацька шабля. Від 3-ої години дня до 11-ої вечора приходили українці і клали квіти на символічний гріб. Гора квітів на червоній китайці і навколо неї свідчила про почуття маніфестантів. Біля символічного гробу стояла почесна варта. Це були молоді люди в гуцульському одязі, а також в загальноукраїнському національному одязі, яких змінили потім члени Об'єднання Демократичної Української Молоді в одностроях. Сама маніфестація з промовами і запаленими смолоскипами відбулась о 8-ій годині вечора. Вона почалась і закінчилась звуками гуцульської трембіти. Голова Гуцульського Об'єднання Канади Степен Трутак теж був присутній на маніфестації.

В Україні починає пахнути Афганістаном. Найкраще висловився про сучасну ситуацію в Україні канадський

парляментарист українського походження Юрій Шимко, який у своєму письмовому вітанні так оцінив нашу маніфестацію:

«Такі маніфестації, як ця, повинні переконати світ, що Советський Союз — цей колишній союзник нацистської Німеччини — з його брутальним репресивним поліційним режимом і масивним атомним арсеналом, є найбільшою загрозою для існування людства і свободи. Світ мусить зрозуміти, що ця імперія, незважаючи на її атомову силу, сидить на бомбі з часовим механізмом, і бомбою цією є національні антиімперіялістичні рухи поневолених націй, особливо 50-мільйонної України.

Свобода цих націй, здобута через боротьбу таких людей, як Борис Тереля, є найкращою гарантією миру, заснованого на пошануванні життя, свободи і справедливості, а не на смерті, рабстві й несправедливості.

Нехай пам'ять Бориса Терелі сяє в анналах української історії як вічне полум'я надії і віри в неминучу перемогу «Миру через Свободу»!

Йосип Тереля, брат героя

LEAFLET DISTRIBUTED AT THE DEMONSTRATION

"AFGHANISTAN" IS BEGINNING IN UKRAINE!

UKRAINIAN ACTION GROUP

The well-known soviet gas pipeline under development from Siberia to Western Europe is being constructed mainly by slave labour, ie. by soviet prisoners. In protest against this fact a group of young Ukrainians from the Carpathian Region of Ukraine attempted a sabotage of the pipeline. This culminated in an exchange of gunfire between them and the security guards of the pipeline.

Following this incident the KGB mounted an extensive blockade of the Carpathian Mountains. A group of young Ukrainians, trying to break out of this blockade, engaged in armed confrontation with KGB troops. One of the group, Borys Terelya, brother of the renowned Ukrainian dissident Yosyp Terelya, was shot to death. The rest of the group penetrated the blockade and disappeared.

This happened one year ago, in 1982, in a forest near the village of Polyana in the Carpathians. The facts about this case, ie. the shooting, and Terelya's death, were published in Ukrainian newspapers in the West, but the event did not reach the Western press at large. Now we have full information concerning this matter.

Mass searches and blockades followed Terelya's death in the Carpathians, and KGB troops terrorised the population. In the summer of 1982, after Terelya's death, fourteen people were arrested in the Carpathian region. This is a list of their names: Olexander Lashko, Vasyl Kuzmychka, Juchim Solonenko (Uzhhorod), Vasyl Kolyska, Mykola Chuday (Khust), Ivan Prokop (Perechyn), Dmytro Fedor (Nevytske), Ivan Borka, Kyrylo Ivancho (Vynohradiv), Ivan Kyryta, Hryhoryj Dovbak (Korolevo), Lepka, Mychaylo Belya, Tyvodar Bedya (Mizhhirya). The geography of these arrests alone indicates that this new underground movement encompasses, not a small area, but the entire Carpathian region.

This gunfight in the Carpathians is not a random event. The opposition in Eastern Europe is searching for a more radical form of action than underground dissident literature. The most obvious proof of this is Solidarity. Such attempts at new forms of opposition are occurring throughout Eastern Europe. For a Ukrainian from the Carpathian region it has become a tradition in times of growing unrest to take to the woods. In 1968, when the Soviets invaded Czechoslovakia, they attempted to draft the male population of Western Ukraine into the Soviet army. The village of Duba, in the Carpathian Mountains, ignored the order for mobilisation and instead went into the woods thinking that at last there was going to be a war. At this time there were many similar cases throughout the region.

Thus, the guns which fired on June 10, 1982, were shot in unison with the Solidarity movement and the growing overall unrest beginning in Eastern Europe where the smell of insurrection is growing stronger every day.

**Привітання Юрія Шимка, посла до парламенту
Онтарію, на адресу маніфестації
9-го червня 1983 р. в Торонті**

June 9, 1983.

To: Mr. Valentyn Moroz, Chairman,
Commemorative Rally,
Anniversary of the Tragic Death of Borys Terelia.

Ladies and Gentlemen:

Although I cannot be with you because of another commitment, I join each and everyone of you on this tragic anniversary commemorating the latest victim in the armed struggle of the Ukrainian nation for liberty and justice.

On June 10th last year, Borys Terelia, brother of the renowned dissident Josyp Terelia, died in action in a military operation against the Soviet Russian army of occupation in Ukraine. Fourteen of his colleagues have apparently been arrested and their fate is unknown.

Ukraine is indeed drenched with the blood of freedom fighters as we recall the brave Ukrainian Insurgent Army (UPA) that valiantly fought both the occupying armies of Nazi Germany and their former allies, the Red Army of annexation. The Russian liberators merely replaced the German Nazi regimes with Soviet Russian fascism.

Borys Terelia is the most recent victim to join the hundreds of thousands of heroes and martyrs who fought and died so that their oppressed Ukrainian nation would some day live in liberty and peace and its people would enjoy the same rights and freedom that we share as Canadians.

Above all, Borys Terelia testifies the rebirth of an armed struggle ~~to~~ foreign Russian occupation in Ukraine, which at its peak had mobilized over 200 thousand fighters. We may be witnessing today new developments in the resistance of captive nations following the cycle from Hungary, in 1956, to Czechoslovakia, in 1968, and Poland, in the 1980's. The armed struggle of the people of Afghanistan to Soviet Russian occupation may well be the catalyst of a new solidarity of purpose and methods among all the captive nations of Eastern and Central Europe.

It strikes at the very heart of the Soviet Russian Empire now led by the former head of the Soviet Gestapo.

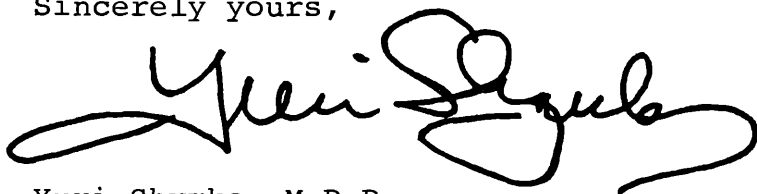
Humanity's only hope for peace and sole guarantee of avoiding a nuclear holocaust is to tie nuclear bilateral disarmament with international pressure and assistance for the dissolution of the only remaining colonial empire in the world - the USSR and its puppet regimes.

Rallies such as this must convince the world that these former allies of nazi Germany with their brutal oppressive police state and massive nuclear arsenal, represent the greatest threat to mankind's survival and freedom. The World must realize that despite its nuclear strength, that empire is sitting on a time bomb, which is the national anti-imperialist struggles of its own oppressed nations - especially the 50 million Ukrainians.

Their freedom through the struggle of such men as Borys Terelia is the best guarantee for peace, founded on the sanctity of Life, Liberty and Justice, not death, slavery and injustice.

May the memory of Borys Terelia shine in the annals of the Ukrainian nation as an eternal flame of hope and faith in the ultimate victory of "Peace through Liberty".

Sincerely yours,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Yuri Shymko', with a large, stylized flourish at the end.

Yuri Shymko, M.P.P.,
High Park - Swansea.

Гора квітів на символічному гробі Бориса Терелі, гуцульська трембіта, і в глибині сцени — почесна варта з членів ОДУМ'у.

«ПІСНЯ УКРАЇНИ»

передається на хвилях 1250 від пон. до п'ятниці від 7.30 веч., в суб. і неділю — від 4.30 до 5.30 по пол.

P. O. BOX /, Stn. «V»

Toronto, Ontario, M6R 3A4

Диктори: Борис Дніпровий, Вікторія Наумчук,
Дарія Резчинська, Оленка Глібович і Степан Горлач

Коментатор — Проф. Валентин Мороз

керівник програми — ПРОКІП НАУМЧУК

Телефони: 536-4262; 536-4051 або 536-8776

ГОЛОД 33-го РОКУ — МІФИ І ФАКТИ

Знов затрубили в іржаву трубу Великого Голоду — на цей раз почує світ. Ішов 1933-й рік...

Чутки про голод в Україні все більше просочувалися на Захід. «Чікаго Геральд» помістила матеріал на цю тему із страхотливими фотографіями. Український голод ставав **темою**. Вільям Стоунман, тодішній московський кореспондент «Дейлі Ньюс» з Чікаго, отримав завдання поїхати в Україну і побачити все власними очима. Але Кремль розумів добре, яку загрозу для режиму таїть в собі ця подорож. Стоунман ніколи не потрапив в Україну, — замість нього був запрошений Волтер Дюранті, кореспондент «Нью-Йорк Таймс». Його возили по Україні; потім він напише, що не бачив нічого особливого. Звичайно, він нічого не бачив; перед його приїздом з вулиць міста вимітали не лише трупи, але й безпритульних дітей, «вуркаганів» та інший цікавий для фотооб'єктиву матеріал. Так найбільша трагедія 30-х років була схована від очей світу.

Це чисто московський талант: так возити чужинця по країні, аби він побачив лише те, що хоче влада. Колись, за часів Катерини II, возили по імперії французьких гостей. «Потьомкінські хутори» — це не просто фраза. На берегах Дніпра за наказом Потьомкіна дійсно ставили декорації, де були намальовані села. Людей не малювали; їх просто переганяли з місця на місце — туди, де якраз плив корабель з іноземними гостями. В листах до Вольтера Катерина II писала, що селяни в її царстві їдять кожний день курку, а з деякого часу то вже віддають перевагу індикам... Курка на столі була реальністю: її переносили поза городами з хати до хати — саме до тієї, куди мали зайти іноземні гості.

Невідомо, що їв у Москві Вольтер Дюранті — курей чи індиків; невідомо також, яким способом вдягли йому на очі московські окуляри — це покищо секрет, схований у московських архівах.

Фільм про голод 1933 року, показаний на канадській телевізії, викрив цікавий, страшний факт. За московські гроші Дюранті писав у «Нью-Йорк Таймс», що голоду в Україні нема. Але за англійські гроші він писав зовсім інше. У фільмі показали рапорт Дюранті до англійського міністерства закордонних справ, де він пише, що в Україні панує страшний голод, і число жертв досягає десяти мільйонів!

Так сховали від світу найбільше трагедію 30-х років. Тепер, після 50-ти років, Москві, як видно, уже не вдасться повторити стару хитрість. Повторити двічі той самий трік важко. Про 33-ий рік пишуть усе частіше. Досить сказати, що в цьому напрямі вдарила така потужна артилерія, як відомий американський журналіст Джозеф Олсоп. У своїй новій книзі «Пам'ятка на сторіччя»

він пише, що голод 33-го року в Україні був «страшною правдою», схованою від Заходу. У канадській газеті «Глоб енд Мейл» була стаття про Голод на першій сторінці із знімком. Телевізійний фільм притягнув до цієї теми увагу цілої Канади. Після (і перед) маніфестації в Торонті в усіх канадських газетах писали на цю тему. З'явилися матеріали і в американських виданнях.

50-річчя Великого Голоду.

Маємо багато сумних ювілеїв. 1975 рік — 200-річчя з часу знищення Січі. 1964, 1976 — сторіччя диких «указів» про заборону української мови. Ми вже навіть звикли мати якусь наркотичну насолоду з цих сумних дат, і це виробило в багатьох Українців особливий **комплекс нещасності**. Ще в студентські роки, у час формування я чув інтуїцію: це не той інструмент, на якому ми повинні грати. Чи виграємо від того, що хвалимося: ми бідні, ми нещасні? Є приказка: чого бідний? — Бо дурний. Чого дурний — Бо бідний. Безкінечні розмови про нещастя руйнують і особистість, і групу. Якось після приїзду на Захід, я чув на літньому таборі, як старий Українець оповідав молодим про свої терпіння в Аушвіці. Дві години він розказував, як його били, і дві години нав'язував молодим Українцям свій комплекс **вічно побитого**. Я послухав і вирішив: ніколи не буду розказувати, як нас били. Краще згадувати, як ми били.

Але то не значить, що ми повинні відмовитись від таких тем, як голод 33-го року. Справа лише в тому, як знайти в них будівничий ефект. Просто кажучи, був голод; тепер питання: як з нього наїстися? Як перетворити його на політичний і моральний капітал? Шевченко казав («Чигрине, Чигрине...»), що із сліз повинні вирости ножі, які «розпанахають» гниле серце, вицідять гнилу кров, і наллють чистої, козацької. Леся Українка казала те саме: «заржавіють від сліз кайдани, самі ж ніколи не спадуть». Тільки цей аспект Голоду має сенс: викувати із сліз ножі. Перетворити біль на залізо. Використати так український голокаст, як Жиди використали свій.

Найперше: голод 33-го року був унікальним у нашій історії. Україна ніколи не знала голоду у повному розумінні слова. Це — наша гордість. Статистика каже, що в Європі останній голод був у 17-му сторіччі. Ми в цьому відношенні належимо до Європи: в новіші часи, коли можлива точна статистика, ми не знали голоду. Якщо ж узяти часи давніші, то маємо численні свідчення подорожників, які описали із здивуванням багатства України. Стави, млини — країна, що тече медом і молоком. Були села в Україні, де працювали до 20 мільйонів-вітряків. Скільки мусило бути зерна, коли в одному тільки селі була праця для 20-ти вітряків!

Тільки чудотворець міг зробити голод у такому краї. Для цього потрібно було якогось сатанинського таланту. Біологічна потенція української популяції до збільшення завжди була великою, і вона компенсувала втрати. А вони були великими: часом Татари за один напад забирали до 200 тисяч людей. Михайло Литвин, автор з 17-го сторіччя, який залишив цікаві спогади, описує епізод в Кафі, де продавали невільників. При в'їзді до міста його зустрів старий Жид-купець. Він запитав: скільки ще є людей в Україні, і де вони беруться? Перед його очима проходив безкінечний караван невільників. У 19-му сторіччі татарське лихо перестало існувати. Українці заселили родючий степ аж до чорного моря, і це привело до могутнього зросту нашої популяції. Священник Подолинський пише у 1848 році про 15 мільйонів Українців. На початку 20-го сторіччя нас уже було більш як 40 мільйонів.

Це налякало Москву: майже 50-мільйонний український динаміт, у якому ніколи не згасала іскра націоналізму. Якщо він буде й далі рости, то неминуче розвалить імперію. Москва мала давню практику перемішування народів. Але до Українців не підходили ці методи — Українців було забагато. Хрущов — дуже балакучий дядько — сказав нам цікавий факт: Сталін не раз шкодував, що Українців так багато... Не можна виселити в Сибір, як Німців з Волги. Але в 30-ті роки сталінська мажоретна мрія мала особливі шанси. В умовах унікального терору була добра нагода зменшити українську популяцію. Знаємо з історії приклади катастрофічного зменшення популяцій. Епідемія чуми в Норвегії /14-те сторіччя/ забрала дві третини населення. Після Тридцятилітньої війни Чехії теж залишилась третина населення. В Естонії після Північної війни залишилась десята частина населення. Велика епідемія в Пруссії на початку 18-го сторіччя привела до спорожніння краю; його заселили переселенцями з Німеччини, Швейцарії, і рештки Прусів асимілювались з Німцями. Так перестав існувати народ. Те ж саме плянували в Україні у 1933 році: заселити вимерлу територію Москалями і таким чином перетворити Українців у меншість на власній землі; тоді українська проблема перестала б існувати. Усі перераховані вище трагедії були спричинені стихійним лихом; голод 33-го року в Україні плянували наперед.

Про голод 33-го року говорять все більше.

Але...

Над акцією 50-річчя Голоду нависли певні хмари. Сам факт голоду вже ніхто не закриє, як 50 років тому. І плян змінили: тепер хочуть закрити національну причину голоду. Для цього видумують міфи. Головний з них — версія про те, що причиною голоду 33-го року була «колективізація». Конквест, якому Гарвардський Український Інститут замовив книгу про Голод, уже заявив, що буде писати історію «всесоюзного» голоду. На лекції в Торонті він висунув такі причини голоду: 1) колективізація; 2) комуністи традиційно не люблять селян, і тому нищать їх; 3) Сталін був садистом. Часто й самі Українці допомагають Москві приховати правду про причини голоду, закрити національний аспект його. Часом навіть очевидці голоду змаламучені, і баламутять інших. Вони не бачили глобальних розмірів явища і не були на засіданнях політб'юро в Москві, де обговорювались пляни. Їхній досвід обмежений власним селом чи хутором. І часто від них доводиться чути: оце ж неправда, що національне

питання було причиною голоду. — А що ж було? — У нашому хуторі був винен Данило, а в сусідньому — Гаврило. Вони дійсно бачили тільки місцевих «активістів» та їх дії. Деякі українські інтелектуали приєдналися до хору «поміркованих» і кажуть: чи дійсно голод 33-го року був викликаний національною політикою Сталіна? Чи то не перебільшення? Сталін думав про диктатуру, про те, як утримати владу, а не про нас. І чи взагалі чужі настільки знають нас, щоб на перше місце ставити національний аспект?

Отже: чи знають про нас чужі? Один приклад. Відома «Русалка Дністрова» у першому варіанті виступала як «Зоря» і була заборонена цензурою. Заборонив свій-таки добрий чоловік: священник Левицький, що був цензором для українських книг у Львові. Офіційна причина заборони: аморальність. Шашкевич переклав для «Зорі» сербську народну пісню: «Дівчина в потоці бродить — ноги біліють». Нібито через ці «білі ноги» збірку зарахувати до аморальних і заборонили. Левицький ніколи не бачив білих ніг... Але правдива причина заборони виявилась пізніше. А тоді, в часи Шашкевича, її міцно ховали в архіві. Фактично заборону наклав сербський учений Вартоломей Копітар, який був тоді цензором для слов'янських книг у Відні, столиці австрійської імперії. Ось що він писав:

«Наша (тобто австрійська) Галичина має поверх 2 мільйони українців (русинів), а Угорщина 1 мільйон, що дуже прихильно приймуть це видання в їхній мові. Подібно привітає його 6-7 мільйонів душ українців у Росії. Але треба прийняти під увагу, що наші й російські поляки віднесуться до цієї літератури з завистю й ненавистю. Подібно буде з москалями, що досі мають владу в Росії. (Українщина різниться від московщини так само, як чеська мова від польської).

Природний розвиток цієї нової літератури прийде з шкодою для польської й російської. Перед Австрією стає питання, чи вона може й повинна підтримувати українців, на шкоду й злість полякам? Правда, цей розвиток поставив би в опозицію до Петербурга 6-7 мільйонів українців, але вони тільки в виняткових умовах могли б приєднатися до наших 3 мільйонів.»

Як бачимо, цей хитромудрий Серб добре знає і про нас, і про наші справи. Без сумніву, він був москвофілом, бо в 19-му сторіччі балканські Слов'яни в більшості мали надії на Москву. Природно, що він не хотів розвитку українського відродження. Він чудово знає, скільки де є Українців; знає добре, наскільки різниться українська мова від московської. Нарешті, розуміє, що «Зоря» — це не просто перша в Галичині книга живою мовою. Це початок нової тенденції: пробудження українського руху. Ось що було головним критерієм в оцінці «Зорі»: українське національне питання. А для дурних Русинів видумали байку про «білі ноги» (пізніше — про колективізацію). Рутенські єгомосці ще півсторіччя балакали, якою мовою писати (розмовною чи «язичієм») і чи можна перекладати французькі романи про білі ноги. Розрахунок імперії саме в цьому й полягав, щоб вони бабрались дурницями і не думали про Націю. Записка Копітара була захищена в архіві; колись прочитаємо таку саму і про Голод.

Завжди є небезпека задивитися на якісь білі ноги і не помітити глобальні розміри проблеми. Розглянемо ближче аргументи Конквеста. Отже — комуністи не любили селян. Чому ж тоді в російських селянських районах не було нічого подібного на голод в Україні? Маємо свідка. Професор Воскобійник з Кенетикат в Америці у страшному 33-му році втік з батьком із Полтавщини на російську етнографічну територію. І вони із здивуванням побачили, що ціни на муку там у кілька разів менші, ніж на Полтавщині! Як бачимо, «селянська» аргументація не витримує критики. Міркування Конквеста про «зернові райони» ще менш обгрунтоване (мовляв, Україна — це зернові райони, тому більшовики усе забрали; а в етнічній Росії більше плекали худобу, тому голод не зачепив її). Але де ж логіка? Якщо хтось хоче знищити селянина, то в скотарських районах робити це ще легше, ніж у зернових. Зерно можна сховати — а корову не закопаєш у землю. Якщо всі бачили, що в тебе дві корови, то не скажеш, що одна. Наступний аргумент — сталінський садизм. Але садизм — це хвороба. Якщо наркоман хоче курити марігуану — йому все одно, з ким це робити: білим, чорним, Китайцем. Патологія не вибирає. Те ж саме садист: якщо є маніякальне бажання вбивати людей, то все одно де: в Україні чи в Московії. Чому ж Сталін не вбивав навколо Москви, під боком? Чому він ішов за тисячу кілометрів, аж на Україну? Кожному ясно, що українського селянина вбивали не тому, що він селянин, а через те, що він Українець. Чому не було голоду в Грузії у 33-му році (Українець, який приїхав туди, рятуючись від голоду, застав квітучу країну)? Ясно, чому: Сталін був Грузином, мав певний сентимент до Грузії і беріг її. Так «національне шило» на кожному кроці вилазить з мішка.

Що ж стосується колективізації, то вона вже була практично завершена в 1933 році. Проф. Константин Кононенко у своїй праці «Україна і Росія» пише:

«Глибоко помиляється той, хто розглядає створений в Україні 1932-1933 року голод як репресію, вжиту для переборення спротиву українського селянства колективізації. Думати так — це абсолютно не розуміти тодішнього становища в Україні. Опухле, конаюче з голоду селянство менш за все спроможне було стати до будь-якого спротиву. Єдиним змістом людського мислення ставала думка про шматок їжі... Та й про який спротив може бути мова, коли... ще в 1931 році 65,3% усіх селянських господарств було вжито колективізовано. Було б дивно думати, що увесь жах голоду був вчинений для того, щоб збільшити ту цифру на 4% і довести її до 69%, як це сталося в голодному році. Ні, голод був не поліційним заходом, а змістом економічної політики Москви у відношенні до України, не відплатою чи карою, а прямою ціллю...» (Константин С. Кононенко. «Україна і Росія. Соціально-економічні підстави української національної ідеї 1917-1960». Мюнхен, 1965, стор.276)

Блискача аргументація, яка показує, що не проблема «колективізації» була причиною голоду. Але далі автор робить дивний висновок:

«Накидаючи Україні колективізацію, Москва знайшла в тій колективізації іншу розв'язку

проблеми аграрного перенаселення: не господарське улаштування селянства (як була спроба при НЕП'у), а винищення тої його частини, що була «зайвою» (...). Отже, винищення «зайвого» селянства ставало прямим шляхом до підвищення «товаровості» хліба, до збільшення колоніального зиску» (там же, стор. 277).

Дуже яскравий (і дуже сумний) приклад збаламученості навіть наших найкращих голів. Довголітнє «соціальне» виховання вимило з них звичку думати **національно**. Знищити мільйони «зайвих» селян? Ідея фантастична й смішна. Чи хоч одна людина була зайвою тоді в СРСР? У 30-ті роки СРСР потребував мільйони й мільйони людей, щоб заселити нескінченні сибіри, напаяти «робочою силою» копальні та «стройки» в далеких, хололних краях. Мабуть, жодна держава не відчувала такого голоду робочих рук, як СРСР у 30-ті роки. І це зрозуміло: російська імперія мала густоту населення 8 людей на кв. кілометр — в десятки разів меншу, ніж Європа. Навіть пізніше, в 40-ві роки, воляки УПА воліли не вбити, а завести у копальню на Воркуті — бо ж хтось мусив добувати вугілля. Свідомо знищувати в таких умовах мільйони людей з **економічних** причин — це було б божевіллям. І якщо Москва все ж запланувала таке знищення, то з причини іншої: **національної**, хоч це й заважало її економічним планам. Але інтереси **національні** завжди переважають інтереси **економічні**. Так було — так буде.

Перед московською імперською конструкцією виросла в кінці 20-х років грізна небезпека. Ні, то не була британська флотія, найбільша у світі, чи німецька армія, що вже почала відроджуватись. Грізна хмара, що виросла на західному небокраї, звалась **українізація**. Розбурхана революцією стихія українського відродження знайшла форму для вияву і в російських умовах. За 20-ті роки позиції українства значно зміцнились. Москва зрозуміла: якщо цей процес потриває ще десятиріччя — міста України будуть зукраїнізовані; від російської духової домінації в Україні нічого не залишиться. У 20-ті роки стала ясною особлива роль села в процесі українізації. Виявилось, що село — це не лише консерватор національних традицій (як було досі), але й могутній каталізатор (прискорювач) українізації в місті. Найтаановитіші автори й діячі 20-х років прийшли з села — це була могутня, 50-мільйонна база українізації. З неї пливла густа, насичена українством кров і наливалась в жили українських структур, що день за днем формувались у місті. Мускулатура цих структур росла на очах.

Потужна, 50-мільйонна ріка українізації пливла з села до міста, і вже видно було, що ця свіжа, буйна сила задавить московську домішку. Імперія мала один вихід: **розділити** ці мільйони, зменшити їх популяційну силу. Знекровити, переполювинити українське село — це означало відрізати приплив крові до процесу українізації. Згідно із споконвічною імперською тактикою «поділай і владарюй» єдиний організм села, комуністична влада, розділила на три «кляси»: т. зв. бідняків, середняків і куркулів, щоб нацькувати одних на других. Сталін, головний більшовицький теоретик з національного питання, добре розумів роль села. Він писав, що основою всякого національного руху є село, — без нього такий рух неможливий.

У виступі на 10-му з'їзді комуністичної партії (1921 року) Сталін казав:

«Ясно, що коли в містах України до цього часу ще переважає російський елемент, то з бігом часу міста ці будуть неминуче зукраїнізовані. Років сорок назад Рига була німецьким містом, але тому що міста ростуть за рахунок сіл, а село є зберігачем національного, то тепер Рига — чисто латвійське місто. Років 50 тому всі міста Угорщини мали німецький характер, тепер вони мадяризовані. Те ж саме можна сказати про ті міста України, які мають російський характер і які будуть зукраїнізовані, тому що міста ростуть за рахунок села. Село — це зтерігач української мови, і мова ця увійде в усі українські міста як панівний елемент».

Відродження різних європейських націй (Чехи, Мадяри, Флямандці, Латвійці, Естонці) показало, що в період національного пробудження **село заливає місто**, і відбувається процес його націоналізації. Доки це була далека теорія — Москва не турбувалась. Але у 20-ті роки на очах танув московський елемент в українському місті. Це вже не теорія, а смертельна загроза імперії; без України імперія знову стає Московським князівством (ханством?), як у 16-му сторіччі.

Якщо так глянути на справу, то ясно, що **колективізація теж була викликана чинником національним**.

Розвиток приватного чинника автоматично веде до збільшення національного чинника. Село наповнює національним «соком» міста, і що далі то більш не-російські нації імперії віддаляються від Москви. Ці відцентровні тенденції ведуть до неминучого розпаду

імперії. Єдиний вихід — розтрощити традиційний приватно-селянський спосіб життя, вирвати коріння з землі, перемішати селянський елемент у колективістичній структурі, зробити з нього байдужий до свого коріння «пролетаріат» — таким способом сподівалися зрусифікувати не-російські народи і врятувати імперію. Ось це й хочуть заховати тепер від нас: національну причину колективізації. Той факт, що колективізація теж була частиною русифікаційного процесу. Економічно вона була не вигідною з самого початку. Вона привела до катастрофи у сільському господарстві і викликала катастрофічні наслідки. Якби московські керівники керувалися категоріями економічними — вони давно б розпустили колгоспи і повернулись до індивідуального господарства. Але колгосп потрібний для збереження імперії; ріст приватного господарства означав би автоматично ріст націоналізму. На 10-му з'їзді комуністичної партії (1921 р.) виступав представник Середньої Азії Сафаров. Заявивши, що в комуністичній партії Туркестану практично нема місцевих людей — самі Москалі — він каже:

«Хто ж увійшов до партії? Туди увійшов старий російський чиновник. Раніше він покладав надії на імперіялістів, але коли ця надія впала, коли він побачив, що з Москви і Петербургу конкретної допомоги від буржуазії і поміщиків чекати не доводиться, тоді він зрозумів, що в туркестанській ситуації національної ворожнечі треба створити яку завгодно владу, але обов'язково владу російську. Насправді у наших лавах опинився комуніст-батьושка, російський поліцай... Це — автоматичне продовження старих кольоніальних стосунків під совітською вивіскою і формою... У всякого Росіянина на окраїнах був привілей бути пролетарем».

Ціна цього документа — величезна. «Яку завгодно владу, але обов'язково владу російську». Доки було модне православ'я — Москаль був батьошкою. Щоб тримати владу над кольоніями. Коли ж став модним «пролетаріат» — батьошка став комуністом. Знову — щоб бути нагорі панівної драбини і тримати владу над кольоніями. Головне — мати російську владу, а червону чи православну — це вже другорядне. То тільки зміна фарби. Москаль дивився на ці справи національно; але пильно стежив, щоб поневолені народи не навчилися дивитися на це так само національно. І видумував малоросам байку про білі ноги (потім — про колективізацію), які нібито заважають розвитку української культури.

Цікаво, що кращі люди Європи уже тоді, в 33-му році, зрозуміли національну причину голоду в Україні. Паризька газета «Л'Матан» писала 31-го грудня 1933 року:

«Систематично організований голод має ціллю знищити націю, якої єдиним злочином є те, що вона змагає до свободи. Україна проти своєї волі попала під нездарне правління Москви і під комуністичний режим. Той режим скоро потрапив довести край до його теперішнього положення».

Московський плян мав дві фази: 1) переполовинивши українське село, спинити процес українізації; 2) далі — виморену голодом Україну заселити московським елементом. В разі успіху цього пляну Українці стали б меншістю на власній землі, і українське питання

перестало б існувати. Московська імперія мала давню практику в цьому аспекті. Після здобуття Казані, татарської столиці, все чоловіче населення знищили. Після здобуття Батурина знищили всіх — і чоловіків, і жінок. З Новгорода вивезли всю аристократію до Москви, а з Москви привезли нову. Так задушили цей народ; тепер мало хто й знає, що Новгород був окремим народом, лише пізніше зрусифікованим. Так само шляхом репресій і переселень популяцію донських козаків звели до того, що вона є меншістю на Дону.

Та ж доля готувалась для України. Але Україна виявилась надто твердим горіхом для московських зубів. Правда, перша фаза пляну вдалась: українізацію припинили. Але зробити з українців меншість на власній землі нікому ніколи не вдалось: ні Татарам, які часом виводили з України по 200 тисяч людей, ані Москалям, які умертвили в 1932-33 році від 5 до 10 (за різними підрахунками) Українців. Російський письменник Чехов, описуючи степову Україну, дає цікавий образ: земля така чорна й родюча, що «якби встромити в неї дишля, то виросте цілий віз». Дійсно, біологічна сила українського етносу — дуже велика. Вона завжди відновлювала нашу популяцію після татарських, гітлерівських чи сталінських спустошень.

Є один аспект 33-го року, досі мало зачеплений: голод в містах. Вважається чомусь, що міста у 33-му році не потерпіли. Проте спомини Ж. Фесенко-Ковальської («АНАБАЗИС», ч. 10 за 1982 р.) проливають нове світло на це питання. Автор спогадів свідчить, що в місті Гадячі люди мерли на вулицях, як і в навколишніх селах. Отже, влада берегла від голодної смерті міста Донбасу, Харків або Одесу, наповнені зрусифікованим, імперським елементом. Бо саме цей елемент мав залити (і зрусифікувати) вимерлий від голоду український простір. Коли ж ідеться про такі традиційно-українські міста, як Гадяч, то згідно з пляном вони теж прирікалились на голодомор, бо мали українське населення і були в тій самій мірі, як і навколишні села, носієм українського духу й української традиції. Голод в таких містах, як Гадяч — мабуть, найпереконливіший доказ, що колективізація не була причиною його. У містах же ніхто не плянував колективізацію.

Отже, 50-річчя позначене тривогою: у нас хочуть вкрати... голод! В Україні завжди крали хліб. Але тепер хліб на Заході нікого не турбує. Голодом можна наїсти-ся краще, ніж хлібом. (Жиди це чудово довели своєю акцією голокасту). Наш голод хочуть вкрати, тобто зобразити не як національне лихо, викликане національною політикою Москви, а як лихо загальне, спричинене соціальними причинами. Тоді тема українського голокасту щезає. Цікаво, що з Бібліотеки Конгресу у Вашингтоні зникли ті числа «Чікаго Геральд» з 30-х років, де пишеться про Голод. Комусь не вигідно, щоб про це читали...

Головне тепер — переконати світ, що причиною голоду 33-го року була не колективізація, в русифікація України. І що сама колективізація теж була частиною русифікаційного пляну. Взагалі у зв'язку з 50-річчям Голоду маємо добру нагоду зацікавити світ українською справою. Такі нагоди виникають не кожний день. При відкритті пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні Українці

заповнили цю світову столицю. Сто тисяч Українців — це був найкращий доказ для світу, що ми є Щось і що з українським чинником мусить числитися будь-який політик. 2-го жовтня маємо уперше за багато років знову таку нагоду. Це святий обов'язок кожного з нас: відкласти усі справи і приїхати 2-го жовтня до Вашингтону на всеукраїнську голодову маніфестацію. Мусимо використати тему українського голокасту так, як Жиди використали свій. Наш голокаст був найбільший — ми повинні винести цю фразу на сторінки газет і екрани телевізій. Готуються фільми про Голод; один з них уже був на канадській телевізії і зробив велике враження на всіх. В Едмонтоні є усталеною дата відкриття пам'ятника Голоду — жовтень 1083 року.

Метою всіх цих акцій є не самоціль: показати, що «нас били», «ми нещасні». Народна приказка каже: дурного і в церкві б'ють. Перед нами стоїть завдання конкретніше. Нас тиснуть. В Америці відбулись суди над Українцями. Нас звинувачують у найтяжчих гріхах з часів 2-ої світової війни. Мусимо оборонятися. Найкраща оборона — це наступ. Не виправдовуватись, а сказати:

Так, Українці були в німецькій поліції. Так само, як Жиди були в НКВД і складали 90% комісарів до війни. Голод 33-го року у значній мірі витворений

цими комісарами. Маємо свідчення про це не лише з українського, але й з жидівського боку. Поет Багрицький (жидівського походження, писав російською мовою) в поемі «Дума про Опанаса» каже, що герой його втік «из продотряда от Когана-жида». Продотрядом називається спеціальний терористичний загін для грабування хліба в селян. Комісаром був Коган... Добре свідчення про це з боку людини жидівського походження. Можемо навести їх більше: свідчень (і літературних, і не-літературних), де фігурує комісар жидівського походження в терористичній акції.

Коли ми заговоримо такою мовою, протилежна сторона напевне втратить бажання звинувачувати нас.

Найкраща оборона — наступ. Нехай 50-річчя Голоду буде початком нашого наступу, початком розбудови нашої доброї opinіo в світі.

Зорганізуємо акцію 50-річчя так, щоб світ побачив, прочитав і повірив у слова з французької газети «Л'Матан», яка писала про український голод у 1933 році:

« Систематично зорганізований голод має метою знищити націю, єдиним злочином якої є те, що вона змагає до свободи».

Vera Moroz

AMNESTY INTERNATIONAL — PROBLEMS AND PERSPECTIVES

This year, I was present at Amnesty International's (Canadian Section) Annual General Meeting, which took place in Ottawa from May 13 -15. The University of Ottawa played host to the Meeting.

Since its creation in London, Amnesty International has gradually developed into a recognised and respected organisation with branches all over the world. The organisation's aim is to work for the release of prisoners of conscience, regardless of their race, colour, religious or political beliefs.

There were approximately two hundred delegates and guests at the meeting in Ottawa and the three days were dedicated to discussing the former year's achievements and disappointments, as well as new plans for the future.

Each local group gave a resume of its year's activities.

Every group in Amnesty sponsors two prisoners and works for their release, mainly by writing letters to influential people in government, by gathering petitions and by publishing information about the prisoners in the West. I was pleased to discover a few Ukrainian names amongst the list of "sponsored" prisoners. For example, the Hamilton group is working on the case of Mykola Rudenko.

The Saskatoon group has Vasyl Stus, and I met a delegate from this group, Ellen Wood, at the meeting. Ellen Wood is a remarkably sincere and dedicated woman. In her native province she is often seen wearing T-shirts bearing the name "VASYL STUS" and she always keeps a supply of "Stus" Literature in the trunk of her car which she distributes at every opportunity. She regularly drives across the length and breadth of the square-shaped

Left to right: Vera Moroz, Abeba Bereketeb, Ellen Wood, Rosa Ndayahosa (Burundi, Africa).

province of Saskatchewan urging people to write letters on Stus' behalf. In Saskatchewan Ellen is known as the "Stus woman".

Recently, Stus was awarded a prize at the International Poetry Festival in Amsterdam and, as a result, his name has become prominent in most circles working for the release of Soviet prisoners. There is an Amnesty group in West Germany which has also sponsored Vasyl Stus. During the workshop on Eastern Europe (there were several "workshops", each dealing with a specific area of the globe) an idea emerged to create a co-ordinating centre for a wider "Stus-movement". The centre would link the activities of all the groups working for Vasyl Stus. Apart from the two Amnesty groups there is also the International Pen Club who nominated Stus for the Amsterdam prize. And, of course, there are the Ukrainians who can best help by giving information and advice about contemporary Soviet reality. I

made a note of Ellen Wood's address, and she jotted-down mine, and we promised to keep in touch.

A banquet was held on Saturday, the 14th, for all those involved in the meeting. During the evening, the eating and drinking stopped for half an hour to let the organisers introduce some special people. These were past prisoners whom the organisation had managed to free.

There were approximately twenty men and women included in this group from all over the world, but I was disturbed to see that only three of them had been released from communist countries. I thought back to the preceeding days' discussions. Much of the talk had been apportioned to Latin America and Asian countries, such as Malaysia and Singapore. In comparison, very little had been spoken about the Soviet Union and its puppet regimes. The results of this strange disproportion were evident at the banquet — only three ex-prisoners from communist countries.

I was reminded of how indignant are most university students whom I know over the atrocities committed in Latin America. Everyone, including Amnesty International, is outraged over El Salvador and Chile, and it is quite understandable why such countries enjoy this kind of publicity in North America. They are physically "closer to home", easier to visualise and to contact. The Soviet Union, on the contrary, is on a different planet impossible to imagine (this was clear from the workshop discussions) and almost impossible to penetrate. A prisoner in Chile or El Salvador, notwithstanding the many difficulties involved, stands a better chance of being released than does a prisoner in the Soviet Union — Amnesty International knows this from practise. Thus, there is always a danger that gradually more attention will be paid to the areas of work which "bear fruit" whilst cases, such as that of Yuri Shukhevych, will subconsciously be set aside as "hopeless."

However, if Amnesty International is to operate more efficiently it has to be more stubborn: it must look for new, more effective ways of freeing prisoners in communist countries. One way to do this is to use those people who have themselves been imprisoned by communist regimes and who know crucial details about them which people here do not know.

On the last day of the meeting we discussed practical ways of breaking-down the

psychological "iron curtain" which is now the biggest hindrance to people here trying to help prisoners in the Soviet Union.

I particularly remember one person at the meeting — Abeba Bereketeb from Eritrea. She was tortured in an Ethiopian prison and the rest of her family was executed for taking part in the Eritrean liberation movement. We found that we had much in common. Eritrea is in a situation very similar to Ukraine. Eritrea was occupied by the old Ethiopian Empire which was recently destroyed by a leftist partisan movement. Now, Ethiopia is communist but remains imperialistic (just as Russia did in 1917) and it continues to occupy Eritrea.

Abeba came to Ottawa for two reasons: firstly, to thank Amnesty International for helping her to achieve freedom, and secondly, to remind the delegates once again that a local dictatorship in Chile (whose entire population is smaller than the number of Ukrainians murdered by the Famine of 1933) can never pose a serious threat to world freedom. Communism, with its nucleus in Moscow, is such a threat. Therefore, organisations like Amnesty International should in future allot maximum attention to this area of their work.

BLOOR JANE HARDWARE

БРАТИ МАЙДАНИ — ВЛАСНИКИ

2392 Bloor St. W. Toronto, Ont.

Tel. 769-3114

Різні господарські залізні товари і знаряддя

• Кухонний посуд — металевий, скляний і
порцеляновий

• Ключі тощо.

LETTER OF THE DAY

The Toronto Sun

FOUR YEARS have passed since I arrived in the West directly from a Soviet prison. There were five of us, Soviet dissidents, exchanged for two Soviet spies. To suddenly see the West after 13 years in prison was a great upheaval for me.

All the Western newspapers wrote about my release in 1979, but they all overlooked one detail. They all wrote that we came directly to the U.S. when in fact the first place the airplane landed was Gander, Newfoundland, Canada on April 27, 1979.

It was in Gander that I first saw a free man in a free land. This was a fascinating event for me as I had always been spiri-

tually free in the Soviet Union notwithstanding the Soviet world in which I was forced to live.

I will always remember the first free man, a Canadian. He had a moustache and wore ear-

at Harvard during my first two years of freedom. I moved to Canada in 1981. Since then I have married and obtained a doctor's degree. I have published two books and am now writing my prison memoirs.

Each year on January 12, the Day of the Ukrainian Political Prisoner, I take part in a demonstration in defence of my friends I left behind in prison.

This summer, my wife and I plan to visit Hudson Bay. This is a special dream of mine as

although I was in Siberia for 13 years I have never seen the Arctic Ocean.

Valentyn Moroz
(We pray the next four years are as happy as the last four)

VALENTYN MOROZ — after gulag release and now

muffs and was working on a grounded airplane close to ours.

The welcome I received in Toronto was especially overwhelming.

I lived in the U.S. and worked

Soviet dissident Valentyn Moroz savors the fresh wind of freedom

TORONTO STAR

By Jack Cahill
Toronto Star

In the notorious Vladimir prison, not far from Moscow, they put Valentyn Moroz, a gentle, poetic history professor, in a tiny, damp cell with a murderer named Kukushkin, who liked cutting people up, including himself.

Kukushkin had a habit of melting down his spoon and honing it into a sharp little knife. Once he attached a pin to the end of the knife and stabbed himself in the eye. Once he cut off an ear. Then he cut off the end of his nose.

Moroz, the Ukrainian dissident jailed for anti-Soviet agitation and propaganda, didn't sleep much for a long time.

They also put Moroz in another tiny cell with a man named Saparov, who they said was a political prisoner just like he was and therefore compatible. Saparov's political crime was that he constantly shouted, hour after hour, night and day, the Russian equivalent of a four-letter obscenity followed by the name of Lenin. He also framed pictures of Lenin in excrement.

So Moroz didn't sleep much in that cell either.

In another cell he slept a bit until his cellmate, Cihachov, head of a notorious criminal gang, stabbed him in the stomach.

Then finally he got a cell of his own, and solitary confinement in the dank and tiny cell was wonderful.

For much of his 13 years in Soviet jails and "psychiatric hospitals" Moroz existed on a diet of cabbage or cabbage soup, about 700 calories a day of the stuff, so that he was an emaciated wreck of a man when he was released to the West in an exchange of two Soviet spies for five Soviet dissi-

dents in 1979.

Now this same Valentyn Moroz lives on Toronto's quiet, treelined Armadale Ave. He is a little pudgy now from the good life, but just as acutely intelligent and poetic as when he used to consistently and skilfully smuggled his thoughtful literature from the Soviet cells to the free world.

And in at least one important way he thinks he is luckier than other Canadians, because most other Canadians take freedom for granted, he says, while he is able to enjoy its beauty and relish it.

"Western people have freedom but they don't feel it and are not consciously aware of it," Moroz says. "It's just like the air they breathe. It's all around them automatically, and they don't have to think twice about it so they don't appreciate it.

"I would recommend that every westerner spend at least a little time in the Soviet Union and take in the atmosphere there, to see and meet people who don't have freedom, then they'll return and really appreciate what they have here," he says.

"When they come home after such an experience, freedom will be like a fresh wind to them. They will be able to sense it and feel it brushing them."

The eyes of this man, pictured when he was released from the Soviet Union as dull beads in a gaunt face, now shine brightly as he describes Canada as probably the most free country in the world, "the only country with American possibilities, but few American problems, where a man still has room to breathe, to spread out, to move forward, to move out, an open country with an open frontier."

And Toronto "is possibly the most free city in the world."

"I look on my prison experience not only as an evil and negative time, but also as a gift from God," Moroz quietly philosophizes. "Deep down in every human being there are spiritual resources which remain latent in normal everyday circumstances. But if you are put into a critical situation like cruel imprisonment, then these latent resources awaken and become active.

"I'm not recommending, of course, that everyone should spend time in prison. One person might have a rebirth there and another might degrade, as many do. But to me prison was like a kind of rebirth because for the first time I appreciated what freedom is and what it means."

Moroz was born in 1936 near the village of Kholoniv in western Ukraine, the only son of a farmer who raised rye, wheat and potatoes on the small plot of land he owned, and who led the village band then, as he still does at the age of 80.

The family lived in a tiny clay house, of the type built by the first Ukrainian immigrants to the Canadian Prairies, but they were able to send Valentyn to high school so that eventually he became a professor of modern history at a teacher's college in the city of Lutsk and then at a bigger teachers' institute at Ivano Frankivsk.

There he joined a group of young intellectuals who began to publish an underground paper which used the teachings of Marx and Lenin to show that the Ukraine and other Soviet states had the right to decide whether they should remain within the Soviet Union or

not.

Moroz says the group was fairly naive about this and convinced that they were not doing anything really offensive because, after all, they were sticking to the teachings of the great communist leaders. And at the same time he was personally attempting to become a member of the Communist party because this was the way to a successful career. He had been active in the Communist Youth League.

But one day in September, 1965, when he was 29 years old, a group of KGB officials searched his house and found what he described as some completely inoffensive material — mainly some issues of the underground newspaper. The KGB men were well behaved and polite, but they took the young history professor to their headquarters in Lutsk.

Moroz refused to plead guilty at his trial, instead repeating his criticisms of the Russification of the Ukraine, and he was sentenced to four years in prison for anti-Soviet agitation.

A special train took him to the Mordovia region, east of Moscow, and a concentration camp which was supposed to be for political prisoners, but in fact contained many hardened criminals, who constantly terrorized the young history professor and others like him.

Nevertheless he found peace enough to study German and some English. He read Cicero, Hobbes, Kant, Bertrand Russell and Albert Moravia, and he kicked up such a fuss about his sentence and prison abuses that he was sentenced to six months in solitary confinement.

"It was a cell about 12 by 12 feet and there were 12 people in it, all political prisoners, out of harm's way because they were not criminals. I enjoyed it. It was the best time I spent in a Soviet jail."

It was there, in concentration camp No.11 at Yarvas in Mordovia, that he wrote his series of essays titled Report from the Beria Reserve, sent to several senior Soviet officials and eventually smuggled to the free world.

The essays are thoughtful, often almost poetic, and considering the Soviet system, extremely tough and daring.

For instance, on the KGB, whom he describes contemptuously as "robots in uniform" and some of his fellow prisoners: "Those who have been 're-educated,' who are held up to us as examples, who receive parcels and narcotics from the KGB, what do they look like? They can be seen gathered together at anniversary concerts . . . On the stage is a rare collection of faces ravaged by all possible vices, a collection of criminals of all types who might have emerged from the pages of a textbook on criminology. Here are all the criminals of the war period who killed thousands upon thousands of Jewish children, all types of sexual perverts, drug addicts who even inject cat's blood into their veins where there is nothing else at hand. This is the choir. Solemnly ring out the refrains: The Party is Our Helmsman, Lenin is Ever Alive. If even a single member of the KGB really believed in the ideals he claims to safeguard, would he allow this?"

And on the Soviet system: "The cog is the dream of every 'totalizer.' An obedient herd of cogs can be determined a parliament or an academic council and it will not cause any worries or surprises.

"A cog, titled professor or academician, will never say anything new. If he does cause a surprise it will be because of the light-

ning speed with which he changes his ideas overnight. A herd of cogs can be termed the (Soviet) Red Cross and it will count calories in Africa but say nothing of famine at home. A cog will be released from prison and immediately write that he had never been imprisoned and will even brand as liars those who demanded his release. The cog will shoot whomever he is ordered to and then, at an order, will fight for peace.

"Last and more important, it is safe to introduce any constitution and grant any rights after transforming people into cogs. The trick succeeds because the cog will not even consider availing himself of these rights."

He was transferred to the central KGB prison in Kiev, for questioning about the writing and dissemination of the report and there, while he refused to talk about his writings, he was surprisingly well fed. Oddly, though, the more he ate the skinnier he got so that when he was transferred again to Vladimir prison, the most notorious of all Soviet penal institutions, after a year and eight months of good eating he was not much more than a skeleton, weighing less than 100 pounds. Moroz is convinced his food was spiced with chemicals.

He spent only a few months in Vladimir until his four-year sentence was finished. Released in September, 1969, he went right back to the Ukrainian resistance.

Strict isolation

So after nine months of freedom the KGB picked him up again and despite the refusal of witnesses to testify against him he was sentenced to six years in prison in strict isolation, plus three years in prison camp and five years of exile.

That's when he went back to Vladimir to be incarcerated with common and dangerous criminals, where he was stabbed and terrorized, and where he went on two hunger strikes, one lasting just under five months, although he was force-fed after the first 16 days.

The news of his suffering continued to spread through the West so that 22 "Free Moroz Committees" were established throughout the free world. Still he served his full six years before he was transferred to the Serbsky Psychiatric Institute, where psychiatrists attempted to establish that he was insane.

"I liked it there," says Moroz.

"Everything was clean. There were clean, white sheets. There were madmen around but they were not all that peculiar. But there was this constant terror that they would prove I was insane and I would never feel freedom again."

After two months, however, a commission found he was not insane and he was sent to a prison camp in Mordovia until, after almost three more years, suddenly in April, 1979, camp officials and the KGB began to treat him differently, as if he were somebody special. And then he was taken to a KGB prison in Moscow and given some clothes, told he was banished from the Soviet Union and put on a plane not knowing where he was going. The spy exchange was under way.

A free land

Then Moroz remembers a maple leaf flag at the airport at Gander, Nfld., and mechanics working on the tarmac and having to remind himself that for the first time in his life he was seeing free people in a free land. And he says he remembers the bright red of berries and the deep green of grass after living so long in a grey world, and the kindness and babble of free people in New York where the plane eventually took him.

He lived in the U.S. for two years, mostly as a senior research fellow at Harvard University, and then moved to Toronto in 1981. Last year, after divorcing a wife who had drifted apart from him in his years in prison, he married Vera Belecan, a 19-year-old University of Toronto literature student, who first heard of Moroz when she was nine years old and her Ukrainian parents were part of a "free Moroz" movement in Britain.

Now Moroz, 47, broadcasts commentaries on the CBC's short wave service, publishes a quarterly magazine on Ukrainian history and heritage, and is writing his memoirs.

And he continues to spread, whenever he can, his lifelong dream of a free Ukraine.

"The actual collapse of the Soviet Union is not in question," he says. "It's going to happen. It's just a question of time. But already with the war in Afghanistan we can see the symptoms of the coming collapse.

"That's the first war that the Soviets can't win," he says. "As a historian I know that the Russian empire always suffered in the past from wars they didn't win."

L'UKRAINISME ET SES PERSPECTIVES

Вміщуємо (уперше) матеріал французькою мовою й знайомимо читача з нашим новим автором — Ярославом Лебединським з Парижу.

Etre ukrainien, dans le monde d'aujourd'hui comme dans celui d'hier, n'est pas chose aisée. On n'est pas ukrainien comme on est polonais, allemand ou italien: face à un univers qui l'ignore ou la nie, l'ukrainien doit sans cesse proclamer et défendre sa propre existence. Au siècle dernier encore, nos patriotes se voyaient qualifier d'"Ukrainophiles", comme s'ils avaient été les propagateurs de quelque culture étrangère et non les défenseurs de leur propre tradition nationale.

Etre ukrainien ne signifie pas seulement satisfaire à certaines conditions d'ascendance et de langue. C'est aussi se vouloir, s'affirmer comme tel. Cette volonté d'affirmation est à la base de l'"Ukrainisme". C'est elle qui, à la fin du XIXe et au début du XXe siècle, a fait du peuple ukrainien une véritable nation. C'est elle qui nous a permis de résister à toutes les tentatives d'assimilation extérieures, ou qui a favorisé jusqu'au tréfond des couches assimilées les résurgences les plus imprévues de la fibre nationale: Sahaïdatchny, Khmelnytsky appartenaient ainsi à une noblesse cosaque polonisée, que rien, hormis la religion, ne distinguait plus guère de la "Szlachta" proprement dite. De même, l'Hetman Skoropadsky, avant de se faire en 1918 le défenseur de l'indépendance ukrainienne, avait suivi une carrière classique d'aristocrate russe, ayant même été en 1914 Aide de camp du Tsar Nicolas II. Chez des millions d'ukrainiens célèbres ou inconnus, à diverses époques, les circonstances ont donné à la voix du sang et de la race l'occasion de parler plus fort que la routine, les intérêts, ou même la raison. Et ce phénomène bien connu de l'occupant russe explique la méfiance dans laquelle sont aujourd'hui tenus, en Union Soviétique, les cadres d'origine ukrainienne.

Cette volonté d'auto-affirmation, cette capacité de résistance, ne sont pas propres à tous les groupes ethniques dans une mesure égale. L'histoire enseigne que les peuples sont mortels: durant l'Antiquité, la puissance d'attraction de Rome a entraîné la disparition ethnique et culturelle des tribus étrusques d'Italie, puis d'énormes masses celtes dans toute l'Europe. De nombreux peuples germaniques (Goths, Burgondes, Francs) se sont agrégés à d'autres populations en Espagne, en Gaule, en Italie. Au cours des derniers siècles, les Cornouaillais ont été assimilés par les Anglais, les Occitans par les Français, les Slaves de l'Elbe par les allemands....

Au cours de son histoire, le peuple ukrainien a traversé d'innombrables épreuves, qui l'ont parfois conduit au bord de la disparition physique, et il a été soumis par ses deux voisins polonais et russe à diverses tentatives de déculturation. Pourtant, il a survécu. Les Ukrainiens n'ont pas disparu, et ils ne sont devenus ni polonais ni russes. Au contraire, chaque agression extérieure a renforcé les traits de leur caractère propre, et ils sont devenus une Nation consciente. Bien plus, ils ont édifié une culture d'une richesse inégalée en Europe Orientale. C'est ce phénomène complexe et merveilleux de survie obstinée et de création culturelle dans les circonstances les plus terribles que nous nommons l'"Ukrainisme". Au cours des siècles, l'Ukrainisme s'est traduit par les guerres livrées, presque toujours sans aide extérieure, contre les envahisseurs et les occupants; par les monuments reconstruits sur les ruines; par l'oeuvre des poètes et des musiciens, souvent écrite en cachette d'une censure étrangère. L'Ukrainisme, c'est le coeur de l'Ukraine qui veut continuer à battre en dépit de tout.

C'est que notre peuple a été forgé dans le creuset des invasions et des catastrophes. L'Ukraine a toujours été une terre balayée par des vents de tempête. Elle a été le tombeau des Cimmériens, des Scythes et des Sarmates. Les Huns y ont anéanti le Royaume des Goths. Les Mongols y ont ruiné la civilisation Kievienne, l'une des plus belles d'Europe. Elle a été le champ de bataille de

l'Occident et des Turcs. Elle a vu les armées polonaises, moscovites, tartares, suédoises, allemandes, fouler son sol. Elle est aujourd'hui occupée par la Russie.

Le peuple ukrainien a survécu à ces déluges politiques et militaires. Il a acquis un caractère d'une indomptable fermeté et la conscience de défendre une civilisation originale contre des agresseurs barbares: les Grands Princes de Kiev montaient la garde du monde civilisé face aux Nomades de la Steppe. Le Pape Jean XXII nommait le Royaume Galicien "Rempart de la Chrétienté". Les Cosaques se considéraient comme les Chevaliers de la Religion face à l'Islam turco-tatar. Et en 1917, l'Ukraine indépendante s'est faite le premier rempart de l'Europe contre la menace bolchévique. Toute notre histoire nourrit ainsi une tradition héroïque propre à inspirer des actes de courage sans nombre. Le peuple qui a produit un Sviatoslav, un Roi Danylo, un Mazepa, et les milliers de héros anonymes qui poursuivent leur combat solitaire dans les camps de concentration soviétiques, n'acceptera jamais d'être asservi et détruit par des barbares.

Pourquoi, dès lors, extraordinaire force vitale n'a-t-elle pas permis de conquérir et de consolider une liberté durable? Pourquoi une Nation de cinquante millions d'habitants, détentrice d'une culture extraordinairement riche, doit-elle encore lutter non seulement pour son indépendance, mais encore pour sa survie même?

Le phénomène ukrainien n'a pas que des aspects positifs. Notre caractère national est aussi marqué par un individualisme forcené qui mène facilement à l'anarchie. L'Ukrainien est demeuré un Cosaque, un "homme libre" qui refuse souvent toute autorité imposée de l'extérieure. Aucun des chefs historiques qui ont conduit, à différentes époques, la lutte de libération ukrainienne n'a pu réaliser autour de lui l'union totale de la Nation — souvent pour avoir voulu en imposer une conception unique. Les deux dernières périodes de lutte armée pour l'indépendance — 1917-21 et 1941-50 — ont vu des Ukrainiens affronter d'autres Ukrainiens dans des combats fratricides. Et notre Emigration est actuellement déchirée entre des factions hostiles.

Le phénomène ukrainien a-t-il épuisé ses forces et appartient-il au passé? Ou porte-t-il en lui les germes d'une nouvelle renaissance de l'Ukraine? C'est sur les perspectives proches et lointaines qui lui sont offertes, notamment en Emigration, que nous devons aujourd'hui nous interroger. Elles sont notre avenir et notre espoir.

D'Emigration, nous considérons souvent avec pessimisme les progrès de la dénationalisation en Ukraine. La russification des villes, les mouvements de population vers d'autres Républiques soviétiques, l'abâtardissement de la langue et de la culture ukrainiennes sont autant de menaces pour notre avenir national. Le monde reste indifférent à des problèmes qu'il considère comme "internes" à l'U.R.S.S., ou même à la "Russie". Aucun Etat, aucun groupe de pression ne soutient la cause ukrainienne; et, réduits à nos propres forces, nous doutons souvent d'elles.

Tout indique pourtant que la résistance ukrainienne ne faiblit pas. Au cours des dernières décennies, elle a sans cesse trouvé de nouvelles formes d'expression, passant de la lutte armée à l'opposition culturelle, puis à la défense de la cause nationale sous couvert des accords internationaux de protection des "droits de l'homme". Les événements polonais de 1981 ont éveillé des échos non seulement dans la proche Galicie, mais aussi à Kiev et dans toute l'Ukraine Orientale. Demain, la résistance trouvera de nouvelles armes politiques et idéologiques — ou plutôt, la revendication nationale continuera de se mêler intimement à toutes les autres revendications exprimées en Ukraine.

Les Bolchéviks russes occupent l'Ukraine depuis plus de soixante ans, et pourtant, leurs attaques réitérées contre le "Nationalisme bourgeois" trahissent leur crainte d'un ennemi toujours vivant. Chaque nouvelle condamnation, chaque nouvelle falsification historique est un aveu de faiblesse. Et l'acharnement des dirigeants soviétiques est purement négatif: il n'a rien à proposer en échange de ce qu'il veut détruire, hormis une doctrine politique désuète et le vague idéal d'une "nation soviétique" unique, qui ne peut guère séduire que certains Russes.

Aussi devons-nous avoir foi dans l'infinie capacité de renaissance de notre pays. Après l'Ukraine des Princes, l'Ukraine des Cosaques, celle des guerres d'indépendance, viendra un jour, doit nécessairement venir, l'Ukraine libre de nos rêves.

Nous ne devons pas nous contenter de chanter "L'Ukraine n'est pas encore morte". Nous devons en garder, ou en retrouver, la conviction profonde. En tant qu'Emigrés, nous n'avons aucune possibilité réelle d'influer sur les événements qui se déroulent dans notre Patrie. Nous ne pouvons être que les gardiens d'une tradition et les propagandistes d'une cause. Mais notre existence n'a de sens que si nous gardons notre foi dans l'Ukrainisme — une foi venue du cœur et non de la

raison. Car il est des rêves plus forts que des armées entières.

Mais si l'évolution actuelle de l'Ukraine nous échappe, nous sommes tous responsables du maintien, en Emigration, de la tradition ukrainienne.

L'Emigration ukrainienne, qu'elle ait été économique, comme à la fin du XIXe siècle, ou politique comme depuis 1921, a emporté dans ses différents lieux d'exil sa langue et ses coutumes. Elle conserve un fort sentiment de communauté. Cependant, comme toute population dispersée dans un milieu étranger, elle est menacée à plus ou moins long terme d'intégration totale ou partielle à ce milieu. Ce risque est illustré de façon frappante par les Etats-Unis où des millions de Polonais ou d'Italiens ne conservent de leurs origines qu'un nom.

L'arrêt, depuis 1946, de l'émigration massive des Ukrainiens vers les autres pays d'Europe ou d'Amérique a mis un terme au renouvellement et au renforcement des Communautés en exil. Les mariages mixtes se multiplient, particulièrement là où les Ukrainiens sont peu nombreux et en contact permanent avec des étrangers.

Surtout, la jeunesse ukrainienne en émigration a tendance à se détourner d'un monde qui vit en vase clos et de ses structures vieilles. Les organisations politiques et culturelles de l'Emigration demeurent en grande partie dirigées par les anciennes générations. Et leurs chefs raisonnent et agissent en fonction de normes dépassées. Ce phénomène n'est pas nouveau: dans les années 1920, l'U.V.O. puis l'O.U.N. furent créées comme des organisations révolutionnaires, en réaction contre la passivité des partis traditionnels. Mais en 1940, c'est l'O.U.N. qui fut à son tour désertée par la jeune génération au profit du mouvement sécessionniste de Stepan Bandera. Et aujourd'hui, en dépit de ses slogans révolutionnaires, ce dernier mouvement a perdu son pouvoir de fascination sur les jeunes — parce qu'il règle son action sur des normes qui étaient celles de 1940. Nos dirigeants politiques semblent incapables d'évoluer et demeurent figés dans leurs souvenirs alors que l'Ukraine change chaque jour.

Il est temps de nous défaire de cette mentalité d' "anciens combattants", et de préparer l'avenir au lieu de nous contenter de ressasser le passé. Pour cela, nous devons créer, en Emigration, un mouvement entièrement différent des structures politiques actuelles, un mouvement qui engendre un esprit nouveau incarné par une Elite nouvelle.

Nous devons cesser de raisonner "juridiquement". L'Emigration ukrainienne ne manque pas de structures. Elle souffre plutôt d'une pléthore de partis, d'associations, de groupements dont les dirigeants ne représentent souvent qu'eux-mêmes. Là encore, l'individualisme anarchique, les ambitions personnelles, le manque d'auto-discipline favorisent toutes les divisions et rendent vaines les tentatives unitaires.

C'est bien pourquoi, plutôt que de créer des structures supplémentaires, nous devons susciter un grand renouveau spirituel qui soit un *mouvement* et non un parti, et qui plus est, un mouvement strictement *national* et non politique. Il n'est pas temps, alors que la Nation ukrainienne se bat désespérément pour sa survie, de rédiger des projets de Constitution ou de débattre de l'organisation sociale et économique de la future Ukraine. Et surtout, il nous faut cesser de nous excommunier mutuellement au nom de conceptions politiques différentes.

Aucun parti, aucune organisation ne parviendra jamais à fédérer l'Emigration ukrainienne par la force. C'est au-dessus de toutes les organisations existantes que doit naître un mouvement dépourvu de rigidité idéologique, au service de la seule Nation.

En Ukraine même, des patriotes d'opinions opposées combattent côte à côte, dans un même esprit, pour la même cause nationale. Nous leur devons de réaliser, en exil, la même union.

Nous pensons que les milliers de colonies ukrainiennes qui existent dans le monde, les organisations, notamment culturelles, de toutes natures, qui chacune incarnent une partie d'Ukraine, qui *sont* l'Ukraine, doivent être laissées libres d'apporter leurs contributions respectives à la cause nationale; et que leur action ne doit pas être dirigée autoritairement par un pouvoir unique, mais inspirée par un idéal commun.

Cette union nouvelle devra s'organiser non autour d'un parti quelconque, mais autour d'une nouvelle *Elite* issue de tous les mouvements existants. Le grand corps ukrainien manque d'une tête: notre Nation a depuis longtemps perdu son aristocratie traditionnelle, polonisée ou russifiée. Son Elite intellectuelle a été décimée par soixante ans de pouvoir soviétique; et les conditions qui règnent actuellement en Ukraine ne permettent pas la reconstitution spontanée d'une élite de chefs. C'est à nous, en Emigration, qu'il incombe de rassembler les Meilleurs pour préparer l'avenir.

Là encore, cette Elite ne sera pas uniforme. Ses members ne seront pas choisis en fonction d'un critère unique: ils se reconnaîtront entre eux. C'est d'aristocrates, de nouveaux Chevaliers, que l'Ukraine a besoin, et non de débiteurs de slogans; de gens qui pensent par eux-mêmes, et non d'esclaves d'un parti ou d'un programme; de gens construits sur le modèle des Droujynnyky de Sviatoslav, des Cosaques de Mazepa ou des héros de Kruty.

Il s'en trouve, et beaucoup. Mais il faut leur donner la possibilité de créer, et pour ce faire, les dégager de cadres trop étroits pour eux.

La création d'un vaste Mouvement unissant toute l'Emigration ukrainienne autour de cette Elite laisserait subsister la diversité des organisations existantes, mais insufflerait à toutes un esprit commun et un espoir nouveau dans leur combat. Notre tradition historique de liberté locale et individuelle cesserait ainsi d'être un obstacle à une union spirituelle totale.

Les innombrables manifestations d'héroïsme individuel ou collectif auxquelles nous assistons en Ukraine sont le signe que l'Ukrainisme ne veut pas périr sur le sol natal. Il ne doit pas périr non plus en exil. Il nous appartient de lui apporter le renouveau et de participer ainsi, pour que notre existence ne soit pas vaine, au destin que la Providence a assigné à l'Ukraine.

Publicity an effective tool **against tyranny: Moroz**

THE WINNIPEG SUN

By MAUREEN SCURFIELD
Sun Staff Writer

It's time Canada's Ukrainian community realized "publicity" is a powerful political weapon, says a Soviet dissident imprisoned for 14 years.

"Ukrainian life here is still not organized in contemporary style," said Valentyn Moroz, 45, the only Ukrainian of five dissidents exchanged for five Soviet spies in 1979.

"The old Ukrainain leaders still think everything is done underground, but that attitude creates bad relations here. Why conspiracy in Canada? This is not Stalin! Not Hitler!" Moroz said in an interview yesterday.

In fact, Moroz owes his freedom to publicity.

"His name was in every Ukrainian's mouth. When they sat down to discuss what five to release, he was a logical choice," explained his 21-year-old wife, Vera, who first heard of his name when she saw it on placard demanding his release.

"I was only nine years old," she said with a blush.

Moroz now lives in Toronto, writing books and speaking to Ukrainian groups in many countries. Yesterday he addressed Winnipeg's Ukrainian community.

Moroz, a modern history professor in the Ukraine, said he was jailed at 29 because he was a member of a young Ukrainian intellectuals' movement and was illegally distributing material critical of the communist system.

"Then I was re-arrested while I was still in prison," for writing a report about the jail, he said.

While in prison Moroz wrote 122 notebooks, not knowing if anyone would ever read them.

"Now the KGB has them all," he said, smiling.

His book, *Hard Melodies*, has already been published and he is planning another concerning the psychological aspect of prison life.

Sun photo by JON THORDARSON

Moroz owes his freedom to publicity.

АБО ЦАП, АБО КАПУСТА

Дві опінії про Григоренка

СТЕПАН ГОРЛАЧ

КОРАБЕЛЬ — ДІЯСПОРА

Люди на нашій планеті — це продукт творива віків. Для оборони від стихійної напасти, як рівнож від міжусобної — вони трималися вкупі родинами великими, плем'ями, народами. Були тріумфальні моменти, були і занепади, які загрожували існуванню того чи іншого народу.

Наш український народ, будучи на грані двох світів і двох цивілізацій, чи не найбільше потерпів як від одного, так і від другого.

Та яка б історія не була — ми живемо в 1983 році. Наша діяспора, подібно до земної кулі в міжпланетному просторі, пливе на бурхливому морю чужого світу, при силі чужого, небажаного вітру.

Ми розкинені по різних краях, в різних частинах світу. Без допливу нової сили, ми мусимо дорожити кожною українською душею. Зберігати пошану і любов до своїх братів емігрантів. Кожна українська людина для нас є дорогою. Не робить різниці, до якої партії та людина належить — вона є наша. Не робить різниці, до якої церкви вона ходить — вона нам дорога. Якого б переконання вона не була — вона те саме ім'я носить, що і ми — ім'я Українця. Чужинців не цікавить, яка партія влаштовує — вони знають Українців. Українці влаштовували демонстрацію в день політичного в'язня, і також Українці відзначають ...-ліття «Трембіти»... О, Боже, коли Ти зішлеш нам крихітку глуму і жару патріотизму?

Ми знаємо, звідки наш корабель-діяспора відплив. Багато з нас не має сили забути той чарівний і казковий берег-Україну, від якої ми відплили в невідоме. Знаємо, на чіх водах ми плаваємо, але ніхто не є певний, коли причалимо до берегів материка майбутнього щастя. Тому кожна особа на нашій кораблі має бути цінена на вагу життя і смерті. На тім кораблі ніхто не є зайвий: кожний має своє призначення, кожний має свої обов'язки. Якщо навіть чиясь робота нам не подобається — це не значить, що вона не потрібна.

Скільки десятків років ми змарнували, намагаючись вломитися в відкриті двері ліберального Заходу — все було безуспішне, нас не хотіли слухати. А скочив на наш корабель Леонід Плющ — його вислухали. І яку колосальну роботу він зробив серед тих, які з нами не хотіли говорити, а як і говорили, то не вірили нам. Чи нам подобається праця Леоніда Плюща і до якої міри — це справа інша. Ми йому теж не подобаємося, але

ми всі Українці, на тім самім кораблі і розгойдувати його, не лише нема потреби, але й небезпечно для існування нашої діяспори.

Скільки разів ми майтрували круглі столи для Москалів і Євреїв (боялися вжити українське слово), щоб порозумітися з колами, які були під впливом московського політикум в Європі і Америці. Та як ми не старалися, нам ті столи не виходили круглими не тому, що ми не бажали, а тому, що через наше політичне переконання ми не мали доступу (а добре і в пеклі знайомство мати). Аж ген. Петро Григоренко заокруглив ті столи до перфектності, навіть заскочив тих, які жили для того. Чи ми хотіли лише овальні столи, чи напівкруглі — знову не робить різниці. Не який стіл, а яка душа за тим столом сидить — то є важне. Важить не ХТО робить, а ЩО робить. І доки ми не навчимося тої істини — з нами світ не буде числитися.

Нам не подобався перший.

Татарщиною, казали, було чути від другого.

Та приїхав третій. О, думалося, тепер наші політики припинять часописну війну одного проти другого і скерують спільний фронт проти Москви... Бо це ж — націоналіст. Валентин Мороз, чия випробувана в московських катівнях зброя попадає в наші руки, буде нашим дороговказом. По довгих в'язничних роках він на волі, прилюдно з радістю цілує український прапор, молиться до тризуба.

О, провідники, які ми щасливі, що діждалися радісної хвилини.

Що діялося в душах пасажирів емігрантського корабля — сам Бог знав. Були хвилини радості, торжества, сліз і гордості. Ми цілували кінчики убрання ново-прибулого Мороза. Корабель плив і здавалося, що час приїзду до ціли коротшав — та то лиш здавалося...

Як на міжпланетнім кораблі, — нашій земній кулі, — все має своє призначення, так і на нашій міжконтинентальнім кораблі — в нашій діяспорі — має бути місце для кожного.

Ми не можемо викидати небажаних нам осіб за борт корабля, бо за нашим кораблем пливе ціла ескадра чужих кораблів, які дуже радо підбирають кожного, хто опиниться поза впливами нашої діяспори. Московська ескадра — найбільша і найактивніша. Отже, будьмо уважні.

Нам може не сподобатися той або інший; можемо не любити того чи іншого, але не можемо забувати, що вони наші, і замість викидати — призначити їм відповідне місце на нашій кораблі, і вони допоможуть втримати рівновагу, скоротити час нашого блукання.

Дорослі люди дискутують — діти сваряться.

Хто думає, що він, або його середовище, найважливіше — він не доріс до думання дорослої людини, а патріота і поготив.

ВАЛЕНТИН МОРОЗ

СМЕРТЬ ГЕНЕРАЛА

Як вже нема про що говорити, Англіїці говорять про погоду. Еміграційні Українці починають в такій ситуації говорити про... Григоренка.

Але слова підбираються не ті, що треба, і розмова, як правило, проходить збоку від теми. Це нагадує відому на Сході байку про Хаджі-Насреддина, героя магометанського фольклору. Приїхав одного разу Хаджі-Насреддин до міста. Зліз він з осла і бачить: чоловік топиться у воді. З берега всі простягають йому руки і кричать: «Давай! Давай!», але він чомусь не пливе до берега. «Що тут таке?» - питає Хаджі-Насреддин. — «Чоловік топиться». — «А хто він такий?» — «Багатий купець. І дуже скупий». — «Ну й смішні ви, — сказав Хаджі Насреддин, — Він скупий, а ви кричите «давай», «давай». Ясно, чому він не пливе до берега». Вийняв Хаджі Насреддин маленьку монету з кишені, простягнув до потоплюючого і каже: «На, на, на!» Скупий багач відразу вхопився за руку, і його вилигли на берег.

Ситуацію з Григоренком ми так само легко витягли б на берег, коли бзнали, які слова вживати.

Ким є, власне, Григоренко?

Ніхто не має жодних заперечень проти нього як борця проти сучасного режиму в Москві, який багато приклав праці до популяризації справи дисидентства на Заході. У цій ролі він всім нам прийнятний: як московський загальнодемократичний дисидент українського походження, який не відмовляється від свого полтавського (чи запорізького, байдуже) дитинства; значить, ще раз згадають у пресі слово «Україна». Але хто, коли і для чого зробив з Григоренка когось українського «батька», керівника української «групи», що нібито має репрезентувати сучасну українську опозицію на Заході? Вияснимо два питання: 1) чи є Григоренко учасником українського спротиву? 2) чи сам Григоренко вважає себе учасником українського спротиву?

Не будемо аж надто суворі до окремих невдалих заяв Григоренка. Кожний має невдалі заяви. Мав їх і Григоренко, наприклад, що «фашизм» української еміграції, про те, що «Українці повинні каятись за Катинь». Це було макабрично-безглузде і нелогічне. Але нас цікавить позиція цієї людини у принципі. Перед нами — інтерв'ю Григоренка для газети «Нью Йорк Таймз» від 7-го січня 1983 року (поміщуємо нижче). Отже — інтерв'ю українського дисидента (в дечийому розумінні — навіть українського «батька»). Природно, що шукаємо в тексті українську тематику. Її... нема! Навіть слова «Україна» ніде нема! Лише в кінці написано, що Григоренко «народився в Україні». Але більше ніде ані словом не згадується ані

Україна, ані українське питання! Цілий розділ інтерв'ю описує знищення совітами історичної пам'ятки — Вітебської катедрі у 1934 році. Але ні слова про те, що Вітебськ — це Білорусь, і що йдеться про знищення білоруської реліквії. Далі журналіст описує хату Григоренка: портрет Сахарова на стіні... кількадесят томів совітської енциклопедії на полицях... напис «Free Afghanistan!» — але жодної згадки про щось українське. Та й, власне, скрізь у статті фігурує не Петро Григоренко, а

Григоренко. Що-що, а спелування власного імені диктував кореспондентові сам-таки Григоренко. Як сказав — так і записали. Як бачимо, йому не дуже залежить, щоб ім'я звучало по-українському.

Знаємо добре еміграційно-русинську аргументацію: Григоренко не винен, газета не хотіла писати про Україну. Це дитяча байка — знаю з власного досвіду. Якщо я називаю себе українським дисидентом або українським націоналістом — газети так і пишуть. Лише одного разу газета в Австралії написала про мій виступ «Released Russian speaks» («Визволений Росіянин говорить»). Ми запротестували, і уже в другій половині накладу стояло «Released rebel speaks» («Визволений бунтар говорить»). От і всі пригоди. Справа не в газеті. Якщо Григоренко каже в інтерв'ю, що він ходить «до російської православної церкви на Мангаттані», то жодна газета не в силі зробити з нього Українця. Власне, цього факту досить: Григоренко ходить до російської церкви. Ми не діти, і знаємо добре, що в умовах імперії церковне питання є більше національним, ніж церковним. Московське православ'я виконує ту ж саму роль, що й московське політб'юро: воно є знаряддям русифікації України. Якщо Григоренко не знає цього, то він є просто наївним ванькою-сержантом, який уміє тільки командувати солдатами, і більш нічого. Але, здається, він знає, що робить... Питання тільки, чи знають ті українські групи й газети, які підтримують Григоренка, що вони роблять? Чи розуміють вони ідіотизм свого становища, називаючи українським лідером людину, яка ходить до російської церкви? Чому тоді не назвати українським лідером московського патріарха Пімена?

Дехто пояснює справу **хохлацько-русинським комплексом**, від якого вже ніколи не вилікуються певні люди. Почувши слово «генерал» і зобачивши погони, вони відразу хочуть цілувати когось в руку, або й нижче... Але коріння проблеми треба шукати деінде. В українських газетах читаємо, що Григоренко виступає за «деколонізацію Східного Союзу». Дуже добре! «Григоренко відвідав Баунд-Брук». Ще краще! Але чому ж нема ані

слова про деколонізацію в інтерв'ю з «Нью Йорк Таймз»? Чому в інтерв'ю говориться про російську церкву в Мангаттані, а не про Баунд-Брук? Отже, Григоренко виробив певну тактику: про деколонізацію Східного Союзу і Баунд-Брук він дає інтерв'ю до еміграційних газет, які читають кілька тисяч емігрантів. Але до «Нью Йорк Таймз», яку читають величезні мільйони в усьому світі, він говорить про Росію і російську церкву. **Цим він і небезпечний.** Фактично Григоренко є не особою, а фірмою. Через таких, як він, певні московські кола хочуть контролювати українську політику. Власне, на знімці вистарчило б і дружини... Вона є правдивим президентом фірми; вона є тим каналом, через який зі світу Солженіцина пливають певні готові конструкції і вмонтовуються у голову Григоренка. Найважливіша конструкція зветься **партократією**. Нам уперто нав'язують байку, що нібито нас гнобить не Москва, а якась міфічна «партократія». (Емігрант азіатського походження Максудов у «Сучасності» (ч.7-8, 1982) дуже переконливо довів із цифрами в руках, що ця нібито безнаціональна «партократія» в Москві є під міцною російською контролею і складається на 70% з Москалів). Дехто хоче, щоб у час майбутнього вибуху ми думали про те, як знищити «партократію», а не про те, як зруйнувати імперію і створити власну державу. О, в Москві добре знають, що потім прийде розчарування Григоренком, як прийшло колись розчарування Вінниченком. Але **потім не рахується!** Буде пізно! Важливий момент вибуху — тоді з вулкану пливе розпечена лава, і з неї можна ліпити світ, як нам треба. Потім вона стане каменем, і камінь той знову буде зватися імперією. Його не вгризеш, і знову треба буде чекати десятиліттями (вмираючи в тюрмах або дивачіючи на еміграції) нового вибуху. Досі є сліди звірів, зроблені колись на розпеченій лаві. Тоді, у час вибуху, досить було торкнутися, аби лишити слід навічно; але видобати такий слід тепер, у твердому камені — то тяжка праця. Отже, нам уперто виставляють перед очі образ **фальшивого батька**, щоб у час вибуху ми пішли за ним, а не за людьми типу Міхновського й Мазепи. Він заведе нас до Солженіцина «спільно здобувати волю». Але «воля» та потім виявиться знову-таки московською імперією, байдуже що прапор буде зеленим чи білим, а не червоним. Це виставлення **фальшивих авторитетів** перед очі Українця Шевченко увічнив перед нами у вигляді містичної формули **двох іванів** (поема «Великих льох»). Розкопують **великий льох** — там замурована воля України. Містерійна ніч перед волею: мають народитися близнята. Один з них буде український месія. З'явилася в небі комета, як перед народженням Ісуса Христа. Задрижали гори...

Чи чуєш? Застонала
Гора над Чигрином...
О, сміється і ридає
Уся Україна!
То близнята народились;
А навісна мати
Регочеться, що Іванами
Обох буде звати.

Близнята, і обидва Івани. Але один з них буде Гонтою — визволителем України. Другий буде його антиподом — катом України. І «поки спілі люди», **правдивого івана** (Гонту) вбивають. Замість нього Українцям дають другого, **фальшивого івана**. Великий льох так і не розко-

пали. Не раз нам підкидали **фальшивого івана** — досить згадати 17-ий рік. Тепер, у передчутті вибуху, імперія знову шукає кандидата, який міг би заїмпонувати Українцям, і разом з тим утримати Україну в межах імперії, спокусивши нас давно відомим фокусом: спільною боротьбою «за нашу і вашу волю». Потім виявляється, що то воля не наша...

На цьому можна б поставити крапку. Але залишається невиясненою одна тема: чому навіть тепер, після інтерв'ю Григоренка в «Нью Йорк Таймз», нічого не змінилось у ставленні певних груп до нього? Адже після цього інтерв'ю кожному стало ясно, що Григоренко не має нічого спільного з українським спротивом і українством взагалі. Цим інтерв'ю він забив останній цв'ях у гріб свого українства; читаючи його, кожний був присутній при похороні Григоренка як **українського дисидента**. Чи дійсно еміграційна «еліта» не помітила цього через збайдужіння і висушеність мозкових ресурсів? Гадаємо, що це лише одна причина. Друга, важливіша — це настирливе бажання певних кіл, інспірованих чужими силами, творити з Григоренка образ українського лідера. Розрахунок тут далекий: коли знову задрижать гори в Україні — треба мати готовим **другого івана**. Фальшивого івана. Щоб льох, де замурована українська самостійність, знову залишився нерозкопаним.

Деякі Українці, щирі й патріотичні, кажуть: ми теж не згодні з Григоренком. Але є приказка: в доброму господарстві усяка річ пригодиться. (Деякі замість «річ» вживають менш чемне слово). І Григоренко на щось здатний. Найповніше цю аргументацію виловив Степан Горлач у статті «Корабель — діаспора» (вміщена вище). Суть її коротко така: українська діаспора — це корабель у чужому морі. Не викидаймо нічого з корабля — бо де візьмемо?

Відразу видно, що автор статті ніколи на кораблі не плавав. О ні, на корабель не беруть що попало! Це велике морське мистецтво: що взяти на корабель? Якщо забагато **баласту** — корабель піде на дно! Коли вантажать корабля, є навіть спеціальна людина; вона дивиться, що де класти, аби не перекинути корабель набік. Колись в Олесі такий моряк називався, здається, **ствідор**. **Баланс! Баланс!** Як зробити так, щоб **корабель-нація** не перекинувся? Кого взяти? І кого не взяти? А якщо взяти — на яке місце покласти? Це, мабуть, одна з найсумніших наших звичок, породжених бездержавністю: «берімо що попало, а потім видно буде». Потім буде запізно! Цапа і капусту брати на один корабель небезпечно. Якщо хочемо мати свою **самостійну капусту** — мусимо відмовитись від такої розкоші, як цап.

Повторюємо ще раз: ми оцінюємо Григоренка позитивно у принципі, як московського загальнодемократичного дисидента. Він нам ближчий, ніж інші московські дисиденти, через своє українське походження. Але виставляти його перед Українцями (і перед світом) як українського керівника — це можуть робити або дуже наївні люди, або свідомі провокатори. Особливо тепер, після його інтерв'ю з «Нью Йорк Таймз», де він підписав фактично своє відречення від українства.

Знайомий Американець, прочитавши спомини Григоренка англійською мовою, сказав, що він не розуміє, чому певні українці вважають цю людину своїм

«чіфом». І пояснив так: це те саме, коли б чорні вибрали собі за президента чорного, який є... членом Ку-Клус-Клану. У нього лише шкіра чорна, а все інше — «біле».

Гадаємо, що тут нема чого додати.
І ставимо крапку.

Exiled Soviet General Ponders Ironies of Life

THE NEW YORK TIMES

The New York Times / Jack Manning

Petro G. Grigorenko, a former Soviet army general, and his wife, Zinaida, at their home in Sunnyside, Queens.

By **RICHARD BERNSTEIN**

Petro G. Grigorenko, the only army general to be exiled from the Soviet Union, lives with his wife, Zinaida, and his stepson, Oleg, in a modest Sunnyside, Queens, apartment that shows how little he was able to bring from his home in Moscow.

The apartment contains a few icons depicting the Madonna and Child and a few scattered volumes of the Soviet Encyclopedia. There is a signed photograph of Dr. Andrei D. Sakharov, the dissident, on one wall; on another, near a small dining alcove, is a sign reading "Free Afghanistan."

In a bookcase in the living room are several editions, in French, German

and in a Russian émigré version, of a volume of memoirs written by Mr. Grigorenko and to be published in an English translation by W. W. Norton on Jan. 24.

Destruction of Cathedral

The memoirs describe Mr. Grigorenko's dramatic life as both army officer and dissident in the Soviet Union. A decorated veteran of World War II who rose to major general, Mr. Grigorenko became one of his country's most outspoken critics. He has lived in the United States in exile since 1977.

Mr. Grigorenko's has been a life of ironic contrasts.

A graduate of the Military Technical Academy in Leningrad and an expert on fortifications, he supervised in 1934 the demolition of the Cathedral of Vitebsk on the banks of the Western Dvina River. A magnificent edifice with five soaring cupolas, the cathedral was troubling to atheistic Soviet authorities because of the custom followed by people coming up the river on ships of falling to their knees in prayer as the structure came into view.

Now, Mr. Grigorenko proclaims himself a believer in God and goes regularly to Russian Orthodox services in Manhattan. The demolition of the Vitebsk Cathedral, he wrote in his memoirs, was "one of the most flagrant instances of barbarism of our age."

Similarly, during the purges of the

Soviet officer corps in the 1930's by Stalin, Mr. Grigorenko convinced himself, albeit with some difficulty, that those who lost their positions — and in many cases their lives — must have been traitors to the Soviet state.

Later, Mr. Grigorenko came to believe that the Soviet leadership had under Stalin already created a "system of complete lies and terror" that "totally crushes the people."

Extension of Communism

And, when Soviet control was being extended throughout Eastern Europe in the years after World War II, Mr. Grigorenko says, "I felt it was good for Communism to establish itself in the world."

Now, from his exile in New York, it is precisely the commitment of the Soviet leaders, as he puts it, "to conquer the world" that he contends is the gravest menace to the West.

"When you get out to the free world and see so many people who want to make some sort of agreement with that system, it's completely incomprehensible," he said in an interview at his home.

The transition from firm support of the Soviet system to uncompromising opposition to it emerges, not surprisingly, as the central ingredient of Mr. Grigorenko's life. For it, he suffered two terms, totaling some six years, in Soviet psychiatric prisons, where many dissidents are sent.

Citizenship Taken Away

In 1977, with the help of a son already in the United States, he arrived for an operation. While here, Mr. Grigorenko was stripped of his citizenship by the authorities in Moscow who accused him of "carrying out actions which are incompatible with citizenship in the U.S.S.R." Ever since,

Mr. Grigorenko, who was accompanied here by his wife, Zinaida, and Oleg, her son by a previous marriage, has lived in New York, working on his memoirs, giving lectures and monitoring as best as he can the situation of human rights activities in the Soviet Union.

Mr. Grigorenko, who is 75 years old and suffers from Parkinson's disease, is a tall, slightly stooped but stately man with a closely shaved head and long, sweeping eyelashes. He has four sons, three by a first, unhappy marriage, still in the Soviet Union, and one, Andrei, who also lives in Queens.

Early in his stay in New York, Mr. Grigorenko said, he asked a group of psychiatrists to examine him to test the diagnoses of paranoia made by Soviet doctors. The American doctors, led by Alan A. Stone of Harvard University, found that Mr. Grigorenko showed no signs of ever having had mental illness.

Mr. Grigorenko, who spoke in the interview through an interpreter, Alexander Jenin, says that it was also, at least in part, to prove his sanity that he wrote his memoirs. And these he wrote not once but three times. In 1964 and 1965, during his first period of incarceration in psychiatric institutes, he wrote his life story in code, but the manuscript was confiscated by the Committee for State Security, the K.G.B., upon his release.

Later, during a five-year term in a psychiatric hospital beginning in 1969, Mr. Grigorenko wrote his life's story again; and again, this time in 1974, the manuscript was taken away. It was only, finally, after coming to the United States in 1977 that he was able to write in security.

The memoir provides a detailed look at several rarely examined

aspects of Soviet life. Mr. Grigorenko, who was born in 1907 in the Ukraine, describes having become a youthful enthusiast of the Bolshevik Revolution. After military training, he served in an engineering battalion in Byelorussia, where he helped to demolish the Vitebsk Cathedral. After World War II broke out, he spent three years commanding an infantry division on the Baltic front, where he was twice wounded.

Criticized Leaders at Meeting

He emerged as a dissident in 1961 when, in what he describes as the "most terrifying moment of my life," he gave a speech at a party meeting criticizing the Soviet leadership for creating what he called a new class of privilege and power.

In 1964, after his first arrest, he predicted to one of his doctors that Khrushchev would fall from power before the end of the year, a statement that at the time confirmed Mr. Grigorenko's "paranoia." When Mr. Khrushchev was removed from his position in October of that year, Mr. Grigorenko was released, only to be incarcerated again in 1969.

"I wouldn't want history to be repeated," Mr. Grigorenko said, "but I wouldn't have wanted my life to be any different."

"I have no regrets," he said, "except maybe that I was too late in clarifying for myself the essence of Communism."

While grateful for the freedom he enjoys in the United States, Mr. Grigorenko at the same time is pained by his exile. "I have the right to live and die in my home country," he said.

"The feeling of indignation is the only feeling that I know," he added. "I remember all those years that were lost by people in the Soviet Union. Even now the feeling of indignation doesn't leave me in peace."

ЧОГО МИ ЧЕКАЄМО ВІД СКВУ

Утворення СКВУ у 1967 році було святом для Українців. Ми в тюрмах передавали таємно інформацію про це один одному, як про особливо важливу подію. Кожний свідомий Українець розглядав СКВУ як появу своєрідного українського передпарляменту.

Але й вороги не дрімали. Вони розуміють, що утворення єдиної української авторитетної плятформи на світовому рівні подесятерить сили українства; також подесятерить практичну ефективність українських акцій. Вже тоді, у 67-му році, газети Києва особливо роздуму-

хували тему конфлікту між певними українськими політичними групами.

На жаль, СКВУ ще не став загальновизнаною світовою репрезентацією Українців, як наприклад, ПЛО для Палестинців. Практика показує, що є лише один шлях для досягнення цієї мети. Мусимо засвоїти елементарну мудрість, яку знає звичайний рак у звичайній українській річці. На початку літа він линяє і залишається без шкіри. Доки не наросте знову твердий панцир, він нікуди не вилазить з кори, бо тоді кожен його може з'їсти. Доки не

СКВУ не наріс твердий «панцир» авторитету (це приходить з часом), він повинен обминати традиційні українські конфлікти. Спочатку цього правила дотримувались: Головою СКВУ обрано о. Кушніра, людину з достатнім авторитетом, але разом з тим не замішану в міжгрупові конфлікти. Але потім цю мудрість зігнорували, і СКВУ був фактично поділений між двома політичними групами, що мають між собою довголітній невилікований конфлікт (називати їх нема потреби, бо це й так усім відомо). Тількищо народжене дитя винесли відразу на найбільш незатишне в українстві місце, де шаленіють найбільші вітри і бурі. Не диво, що дитина ця й досі думає лише, як би вижити; про ріст нема й мови.

СКВУ — це найдорожча дитина сучасного українства. Щоб вона нормально росла, є один вихід: керівника СКВУ треба поза межами двох вічно конфліктуючих груп. Це повинна бути людина авторитетна (відомий професор, письменник, успішний бізнесмен, успішний політик українського походження, церковний діяч), але така людина, що стоїть поза межами двох структур, саме існування яких звелось фактично до вічного сперечання між собою. Лише при умові, що СКВУ сховається від цих завихрень у «тихіше місце» і знайде тематику для своєї діяльності, не зв'язану з застарілими політичними емоціями, він має

шанси бути реальним всеукраїнським форумом. Суперечки між українськими групами (типу сучасних подій в УККА) були й будуть. Це нормальна практика громадського життя. Не сперечаються лише мертві. Зліквідувати такі суперечки — це утопія. Єдиним виходом для СКВУ є обійти їх.

Ідея ця все частіше стукає в двері. На останньому конгресі СУСК в резолюції був записаний протест проти поділу (фактично монополії) СКВУ між двома групами. Цю ж думку висловила українська громада Австралії в час мого приїзду 1981 року (це було навіть на плякаті).

Замість розв'язувати нерозв'язані суперечки, СКВУ повинен уже тепер почати пошуки кандидатури на Голову, яка буде магнітом, що стягне до купи різні фракції, а не бомбою, яка рознесе на шматки ефективність цієї установи.

Без вирішення цієї проблеми майбутній Конгрес СКВУ у грудні перетвориться на Варфоломійську ніч (може — кайдашову сім'ю?) і принесе вітиху тільки Москві. Я певний, що більшість Українців згодні з моєю точкою зору.

Моя мрія — бути присутнім в Організації Об'єднаних Націй, коли там половина залі вітатиме вставанням Президента СКВУ, як вітала одного дня Ясіра Аратата.

Це не лише «фільософія» на тему СКВУ. Це практичний заклик: до Конгресу у грудні ми повинні прийти з платформою і готовою кандидатурою на президента. Все частіше говорять про кандидатуру Петра Саварина в Едмонтоні (Канада). Мабуть, кандидатура ця є найбільш вдалим символом успішного Українця: канцлер Університету, ефективні зв'язки з прем'єром і урядом Альберти. Практична ефективність цієї людини перевірена в таких справах, як створення Українського Наукового Інституту в Університеті Альберти, або музею «Українське Село» коло Едмонтону.

До праці!

УВАГА, АНГЛІЯ!

ТАБІР ІМЕНІ БОРИСА ТЕРЕЛІ!

У другій половині серпня Рада Прихильників «АНАБАЗИСУ» влаштовує однотижневий відпочинково-виховний табір ім. Бориса Терелі для дітей та молоді.

У програмі: 1. Курс «Найновіші події в Україні» (д-р Валентин Мороз); 2. Дискусія про Бориса Терелю; 3. Курс українських танців (Іван Кузьо, керівник ансамблю «Веселка», який здобув нагороду на всесвітньо відомому фестивалі в Лланголлен); 4. Курс різьби по дереві; 5. Мандрівка на гору Сноуден (Валлія).

Вікових обмежень немає.

Зголошуватись на адреси (письмово або телефонічно):

1. Vasyl Vandlak, 16 St. Mary's Street, West, off Hopwood Lane, Halifax, Yorks., 0422-40677
2. Maria Belean, 98 Ella Road, West Bridgford, Nottingham 0602-810-611,
3. T. Tymchyna, 397 Great Cheetam Str. East, Salford M70 Manchester, 061-792-3220.

Табір присвячений пам'яті Бориса Терелі, який загинув 10-го червня 1982 р. в перестрілці української групи з військами КГБ в Карпатах.

ДЕЗЕРТИРИ

(Про церковні справи в Англії)

Всі пам'ятають, як ентузіастично почали Українці «церковну війну» в Англії. Правда, дехто крутив носом і казав, що то «дикунство» — воювати проти свого єпископа. Але це була невелика меншість. Складалася вона або з людей, які вважали себе завеликими панамі, щоб брати участь в якихось громадських акціях на вулиці; або з тих, що просто не знають історії (хоч уявляють, що знають все). У Генті (Бельгія) єпископ ще у 16-му сторіччі мусив ховатися в бочці від своїх «вірнопідданих». Під час релігійних війн середньовіччя траплялися різні пригоди не лише з єпископами, але й з папами. Та й самі Англіїці зустріли недавно свого архієпископа вигуками протесту (і то в церкві, а не на вулиці!), коли виявилось, що він надто близько контактує з Ватиканом. Отже, акція українсько-католиків в Англії була не кращою і не гіршою від сотень подібних акцій в минулій, сучасній і (напевне) майбутній історії. Велика більшість Українців зустріла позитивно цей енергійний початок. Покарати загальним бойкотом єпископа, який відкрито виступив проти Патріярха та ідеї Українського Патріярхату взагалі, домогтись його усунення — це було б доброю наукою для всіх протипатріярхальників.

Але початок є не для початку. Починають, щоб скінчити. Чим же скінчився похід проти єпископа Горняка в Англії? Величезна більшість греко-католиків (уніятів) збойкотувала єпископа. На його богослуження ходили буквально одиниці; та й тих він, кажуть, перевозив з міста до міста. Природна річ, що в таких умовах виникла ідея передачі церков до рук патріярхальників. Церкви ці були збудовані руками і грішми Українців. Значить, вони мають належати до того, за кого проголосує більшість. Це каже нормальна логіка. Але в Римі логіка римська... Вона дуже подібна до логіки московського політб'юра. Віруючий може тільки збудувати церкву. Але питати потім, кому вона належить — не має права. Спроби не пустити єпископа до церкви нічого не дали: поліція розігнала і набила маніфестантів. Будь-яка католицька церква є власністю Ватикану. Українці пізнали це на власній шкірі. Всі церкви (за винятком однієї) лишилися в руках єпископа.

Але це відкривало добрі перспективи. Якщо патріярх мав за собою велику більшість віруючих — значить можна було заснувати українську патріярхальну церкву в Англії. Проте виявилось, що для цього нема... священників! Як же так? Адже ж більшість тих священників, що є в Римі, в оточенні Патріярха, походять з Англії. Це всі знають — називати імена немає потреби. (Та й у Північній Америці є українські священники, що походять з Англії). Чому ж вони не поспішили до своїх людей? Може обов'язки в Римі не пускають їх до Англії? Але які в Римі обов'язки для українського священника?

Там немає українського населення. Кому там відправляли Службу Божу? У Римі більше священників, ніж авт. Іти до Риму, щоб виконати роль священника — все одно, що нести пісок до пустині Сахари. У Римі — канцелярія Патріярха? То чому б не взяти старенького Патріярха і не перейти разом з ним до Англії, коли вимагає справа? Чи канцелярія існує для віруючих, а чи віруючі для канцелярії?

Кожний, хто є дійсно священником, а не лише носить «юніформу», мусив би поспішити до Англії. Бо ситуація там склалась трагічна: українсько-католики **взагалі опинились без церковного життя!** Після розколу виявилось, що вони диспонує лише одним «не-горняківським» священником (другий приїздив до Англії епізодично). Знаємо добре, що церква в умовах діаспори є не лише церквою, але і **соціальним клубом**, який тримає вкупі українську людність. Для більшості українсько-католиків Англії ця інституція зникла. Служба Божа раз на місяць (у кращому випадку — раз на два тижні) у випадкових приміщеннях — це привело до фактичної **ліквідації церковного життя** для більшості Українців Англії. Загрозливість такої ситуації (особливо для виховання дітей) — очевидна. Отже, суть ситуації полягає в тому, що доки сперечались, яким має бути церковне життя («горняківським» чи «патріярхальним») — воно **зникло взагалі**. Чи ці імпровізовані богослуження, що влаштовуються час від часу в залах, можуть замінити нормальну церковну практику? Можна раз чи два використати випадкове приміщення як церкву. Але розвішувати без кінця якісь рідна по стінах і переробляти бару на олтар — це щось не те...

Де ж вихід?

Найперше: хто це все почав? Хто наказав бойкотувати єпископа Горняка і не пускати його до церкви? І де ці люди тепер? Ініціаторами акції були патріярхальні керівники й СУБ (Союз Українців Британії). Вони звершили найгірший і найганебніший акт, який тільки можливий для командира на війні: спочатку намовили людей битися, а потім покинули їх серед бою. Це називається **дезертирством**. На війні такого такого командира розстрілює на місці польовий суд.

Але який все-таки вихід з ситуації? І чи хтось думає над цим? Думає... Цікаво, що одному з членів управи СУБ'у лікар заборонив думати — це може привести до серцевого приступу. Але лікар турбувався даремно: керівники СУБ'у давно відвикли думати. І якщо вони помруть колись, то не від надмірного думання...

Коли виявилось, що відібрати церкви у єпископа Горняка не вдасться, керівники акції мусили зробити децизію: або збудувати власні, або повернутись до «горняківських» церков і боротися **зсередини**. Інакше

Вбив дитину, втік в Ізраїль

Молодий жидівський лікар за підозрений в наказі дати смертельну дозу морфію вмираючому альбертському немовляті вважає, що його засуджують без справедливого розгляду справи.

„Дуже легко сказати, що я погоджуюся з ним, чи не погоджуюся з ним, коли не знати обставин”, розказував Начим Гал репортерші Венді Коніг, що приїхала в Ізраїль для цієї розмови.

„Ніхто не знає напевно, що сталося.”

Похоже, що 8-го минулого жовтня, в Університетському Шпиталі, Гал приказав смерть милосердя 16-тигодинного немовляти з пошкодженням мозком Кандав Тащук, дочки Джеррі й Деббі Тащук із Ту Гилз, Альберта.

Отже, ми дочекались цікавої ситуації: поки Жиди в Північній Америці без кінця вимагали суду і депортації того чи іншого «вор кримінала», наспіла потреба депортації з Ізраїлю до Канади жидівського лікаря, який убив канадську дитину українського походження. Але Ізраїль каже, що нікому не видає своїх людей, які б злочини вони не вчинили. Що ж, добра наука для нас: учімся й ми так цінувати своїх людей.

Проте нас цікавить у першу чергу не емоційний, а практичний бік справи. Маємо добрий шанс, і мусимо так витиснути з нього «сік», щоб лишилася одна шкаралупа. Міністер справедливості Канади має на столі купу листів від Жидів, які вимагають депортації такого-то. Треба, щоб з другого боку стола лежала купа листів від нас з вимогою видачі Гала з Ізраїлю до Канади й суду над ним. Тоді напевно Українців у Північній Америці перестануть чіплятися.

Пишімо! Не лінуймося! Тільки упертий домагається свого!

Справа ця впливає аж у лютому. Альбертійська Колегія Лікарів і Хірургів забрала Галову ліцензію й звільнила з роботи двох медсестер в зв'язку з цією справою, але сам Гал уже був виїхав до Ізраїлю, де він є громадянином.

Деякі групи домагаються, щоб Ізраїль видав Гала й щоб його в Канаді судили за вбивство. Міністр юстиції Нійл Крафорд сказав, що зараз немає досить доказів, щоб робити обвинувачення, й пообіцяв почати публічне слідство в кінці цього місяця.

Але навіть якщо будуть обвинувачення, Гал не підлягає видачі. Ізраїльський закон 1978-го року забороняє видавати громадян із жидівської

держави не зважаючи на те, в яких злочинах їх звинувачують.

„Ізраїльські суди мають право судити (своїх) громадян за злочини вчинені в Канаді”, повідомляє Деннис Голдман, начальник міжнародного відділу канадського департаменту закордонних справ у Тел Авіві.

„Але проблема тут — величезний кошт перевезення всіх свідків і доказань.” Цей кошт заплатив би Ізраїль, сказав він.

Гал тепер живе й працює в Ейлаті, на самому півдні Ізраїля. Коли його спитала Коніг, чи вернувся б від слідства в Канаду, він відповів, що співпрацюватиме зі слідством, але що його адвокат попередив не обговорювати покищо подробиць спра-

Ніль Крофорд

ви. „Я буду робити те, що порадить мені адвокат”, заявив Гал.

Він твердить, що давати немовлятам милосердну смерть, а особливо позволяти неповністю здоровим умерати з голоду — „прийнята практика” по всій Канаді.

„Так роблять усі, але ніхто не говорить про це... Мовчання, що накладене лікарями лікарями — це такий спосіб суспільства.”

UKRAINIAN ART CERAMIC CENTRE

2388 BLOOR STREET WEST

TORONTO, ONTARIO, CANADA

766-6691

M. KOPYSTANSKY

УВАГА! ЗБІРКА НА НОВУ КНИГУ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА «ЧИ ТРЕБА УКРАЇНСЬКОГО ВІЗЕНТАЛЯ?»

Вельмишановний Пане Докторе!

Сьогодні в «Анабазисі» я прочитав Вашу статтю «Українсько-жидівські стосунки — спроба аналізу», і тому хочу найсвідоміше погратувати Вам за таку чудову й дуже обґрунтовану статтю. Я певний, що навіть найбільший жидівський україножер логічно не зможе «опрокинути» того, що Ви тут написали. Правда, те, що Ви тут написали, я вже мав змогу й приємність почути під час Вашої доповіді кілька місяців тому на зборах у Клівленді.

При цій нагоді я одночасно хотів би Вам

висловити таку пропозицію: було б дуже добре, якби цю статтю про українсько-жидівські відносини Ви постаралися видати окремою брошурою (чи бодай статтею) в англійській мтє єврейській мовах і потім розіслати її всім, як тільки можливо, редакціям жидівських газет та журналів, як також окремим жидівським провідникам. Це було б куди вигідніше і ефективніше, ніж залишити її в «Анабазисі».

Юліан Мовчан,
Македонія, Огайо

Вже багато читачів та слухачів заявили, що хочуть бачити статтю Валентина Мороза про українсько-жидівські стосунки у вигляді окремої брошури. Ця ідея здійснюється: Валентин Мороз пише працю під назвою «Чи треба українського Візенталя? (про українсько-жидівські стосунки)». Але видання книг стає все дорожчим. В умовах української діаспори воно практично неможливе без спонзорів. Особливо беручи до уваги, що англійський варіант книги буде, як правило, розісланий в різні не-українські установи; отже, фінансового успіху не

принесе. В основу нової книги будуть покладені ідеї, висловлені у статті «Українсько-жидівські стосунки — спроба аналізу» («АНАБАЗИС», ч. 11, 1983). Звичайно, тема буде розширена і доповнена з урахуванням найновіших даних. Просимо присилати пожертви на адресу:

VALENTYN MOROZ
23 Armadale Ave.
Toronto, Ont.
Canada M6S 3W7

з зазначенням: «На книгу Валентина Мороза «Чи треба українського візенталя?»

**Список жертводавців буде
опублікований у книзі.**

РОМАН КУХАР

СЬОГОДЕННЯ НАШОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ДІЙСНОСТІ НА ЕМІГРАЦІЇ

1. ЛІТЕРАТУРА В СУМЕРКАХ ДОБИ

Останні десятиліття нашого сторіччя проходять, повніться вечір доби. Вже невдовзі відводитимуть наш час до історії й даватимуть про його культурні надбання свідчення. Об'єктивна оцінка рівнятиметься, либонь, різкому осудові. Адже сучасна людина почала все більше

затрачувати питоменне людському родові: духове обличчя, поринаючи добровільно в розтлінні матеріального поцейбіччя, іншого не визнаючи. Постійне перетворювання одуховленої істоти в суто-фізичну, з теперішньою стадією сексо- й техно-манії — як вершка людської подобі, загрожує остаточному виродженню

феномену людини. Сучасну людину ймовірно почнуть утотожнювати з «несвідомою людиною» (*homo ignarus*», а то й *ignoramus*), з усіми переплутаними її критеріями вартостей, на відміну від попередньої характеристики, що знаменувала людський рід і відрізняла його від інших родів органічного земного існування, а саме «мудрої людини» (*homo sapiens*).

Ніякі більш матеріальні здобутки майбутнього, віддуховленого типу людини не будуть спроможні надробити загин її духових вартостей. Прояви атрофії людського роду в непридатній до «вищого буття» порожнечі замітні скрізь за панівних умов доби матеріялістичного сцієнтизму наших днів. Сучасність запримітна зокрема своєю суперечливістю. Всюди в нашій цивілізації можна сприйняти гучну мову про постійний розвиток культури, а насправді зударюємось на кожному кроці з її запереченнями, або ж нервовими спробами підмінити вічний знаменник культури дочасними її сурогатами — технізацією освітнього процесу, пливким плюралізмом знань, розщепленням кожного основного пізнання, профанацією етосу тисячолітнього буття людства, ламкою софістикою глузду кождодення й безпринципністю роздавленого сумління — єдиного віддзеркалення Божої подоби в людині.

Де поділися освячені в віках змагання людини до духової краси і правди? Занепадний нахил людського роду можна чітко прослідкувати на теперішньому ставленні пересічної людини до такої антропоморфічної ланки культури, як література. Бувши загальним кормом душі упродовж довгих сторіч, література в сучасному веде бій за своє існування, ще втримуючи ґрунт по школах, відокремлених місцях особливої присвяти й на все рідших індивідуальних постах. А загально, за тихою згодою дегуманізованого суспільства, літературу засуджують на повільну смерть. Пощо читати літературний твір — питається споживач сучасного розвагового самопливу — якщо можна побачити на бажання, і то куди менш мозольним, дешевішим способом, хай у розвоєній формі, описувати в літературному творі подію на екранах кінотеатрів і телевізії? Що таке споглядання пройде з їхньою культурною втратою, при відсутності активного процесу співтворення, що є невід'ємною частиною уважного читання, до цього стехнізованим буттєвикам байдуже. Таким чином глибинні акти духового зростання людини під супровід діяння конструктивного літературного твору поступаються все більш докорінному знедуховлюванню, душевному захарашуванню, сплещуванню особовості й загальному зирівнюванню її під мірку найпозверховніших, що є неминучим вислідом впливання на обивателя духовнонищівних, естетично-отруйних, умасовлених середників соціального втручання — кінематографії, радіо, телевізії, фонографічних записів тону, слова тощо.

Занедбавши цінну книжку, збавляється людина багатства духового світу й самостійного мислення, що виникає із вдумливого читання. Попавши в полон автоматичної інвазії середників суспільної комунікації, включно з диктатом щоденної брукової преси, люди зрікаються власної творчої ініціативи, віддають себе в добровільне поневолення механічним стереотипам, майстрам бездушної розваги масової продукції і тиранам устандартизованої суспільної думки, а радше власної бездумності. Такий стан витвореної нашвидку духової кризи у світі очевидний кождому, хто не затратив

здатності ясно, без постороннього впливу, думати.

А як же на фронті культури книжки по наших острівцях оборони національних і духових вартостей? Лік на виздоровлення зчаства гіркий. Посмак полину, що виникне з оцінки невідрадних умов у цій площині культурного життя в нашому відокремленні на чужині, повинен якоюсь мірою послужити оздоровним суспільним проти-заходам, якщо не каталізатором нестерпного застоювання.

Де шукати причин, що книжка — вірний приятель, виховник, повірник і розрада, а то й джерело надхнення нашого народу, втрачає своє піднесле діяння в рідному суспільстві на еміграції? Здоровий суспільний глузд підказує, що чуже кіно й телевізія дають невелику культурну користь, зате причиняють неспівмірно більше шкоди безрозбірною, неестетичною, низького рівня, а то й неморальною якістю своїх програм. Потенційна спроможність злочинного та протисуспільного впливу безідейних, лихих програм масових соціальних середників комунікації загально відома. На те, що своїм одностороннім, зосередженим діянням вбивають вони самостійну думку й відбирають людині власну ініціативу, було вже вказано, хоча про те ще не достатньо відомо в суспільстві. Негативний вплив т. зв. «мідія», особливо на моральний розвиток молоді, загально усвідомлюють. Чому ж тоді таке незначне місце в духовому житті нашого перещепленого громадянина й його дітей рідної книжки, свого театру, громадської академічної залі, естради, образотворчої вистави, інших національних мистецтв? Є ж митці, автори, культурні діячі й педагоги свого рідного хову — якби тільки охоча публіка!

Відповідь нескладна — прояви культури, зокрема мистецтва, письменства треба плекати, доглядати, як шляхетні рослини — щепити, вирощувати, підливати їх, удобрювати ґрунт. Завдання не з легших, але й нагорода за труди справді показна — змагун за кращі духові вартості скидає з себе обвантаження сирівцем і стає вільноуб гідною, богоподібною істотою, готовою до найвищого змагу за всенациональні ідеали. Такого підґрунтя для характерної, шляхетної, ідейної людини не достачає в чужій симбіозі нашого еміграційного оточення. Всеохопливий наголос довкілля на матеріальних сторінках життя очевидний, а він руйнує культурно-духові потреби нашої людини, «оварварює» її, винародовлює. Отак, збавлена своїх вартостей одиниця духово пролетаризується, а водночас стає дешевим гібридом із розщепленою національністю й культурною безкорінністю. В остаточному висліді це може призвести до духового здичавіння, суспільно-культурного нігілізму й повного обайду-жіння нашої людини на еміграції супроти власної національності. В суспільстві великодержав етичних і патріотичних вартостей не плекають, тому що вони великодержавам не потрібні, дарма що через їхню не достачу котяться вони повільно у прірву не буття. Змагунам до національного звершення не опускається униз до епілогу занепадних потуг, а підноситься на вищі площини, гартуватись до свого саяного прологу.

Всюди на світових магістралях запримітні культурне й гуманістичне нездужання, справжня криза в загально-людському існуванні, що доводить до загину піднеслої духовості й глибинного голосу сумління. В сучасному, здається, досягаємо меж здичавілості матеріяльної людини, її повного отупіння до духової краси. На втрачених запіллях ідейної духовості розростаються дики поля бездушної модерної цивілізації.

Як же можна в атмосфері духової порожнечі плекати культуру позитивних засновків (що в суспільстві розмножуються культи негативного порядку — не таємниця), зокрема піднеслий рід літератури, мистецтва? Бракує відповідного клімату, недостає основних передумов. Тому що книжка в занепаді серед сучасників, людські духові вартості, в чиїх обороні завжди ставали конструктивні твори літератури, теж у занепаді. Витворюється новий світ агресивного, хижого характеру, спертого виключно на владі матерії, де є місце для голих інстинктів вижиття, проте немає місця для полету думки, духової культури, шляхетного літературного твору. У цім світі ревіндикованого, софістичного варварства людина перестає бути «мудрою, сумлінною істотою», а перетворюється ступнево в інтелектуальну тварину. Доконче завернути цей нищівний процес людського роду, годиться починати оздоровлення в нас, де організм ще не виродився повністю від остатків, влади, насилля, вони бо, як ті терміти, й душу найправеднішого підточать. Отож годиться привернути нашого сучасника знову до стану Божого створіння із приматом духового життя над усім матеріальним. Заходімось плекати занедбаного в сучасників духа — основоположника всіх творчих якостей буття. Тоді й повинні відродитись давні чесноти, духовна культура, громадська етика, національне сумління, любов до меншого брата, а з цим і піднесла література на послугах і сторожі вічних духових вартостей — нетлінних скарбів, для яких варто жити.

2. СІЗІФОВІ ТРУДИ УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТОРІВ НА ЕМІГРАЦІЇ

У Краю протинародна совєтська влада всіляк підтримує літературний процес, що є на її послугах. Офіційна література (партійна й т. зв. «соц-реалістична») користується правами громадянства, ідейна ж, національна література, що поклала своєю ціллю служити правді, інтересам свого народу і всього людства, знаходиться поза законом, а поширюватися спроможна виключно підпільним («захалавним») шляхом. А яке літературне становище на еміграції? Авторам не заборонено писати ідейних творів, вони й їх пишуть і намагаються видавати, проте з боку центральних еміграційних установ не отримують ніякої підтримки — ні матеріальної, ані моральної. В цілому, тут і там ситуація трохи подібна, всі бо доступні фінансові засоби призначені на службу літератури; на белетристику мистецького характеру, національної чи універсальної тематики немає засобів. Там, у підневільній батьківщині, ідейна література заборонена, тут для неї немає зрозуміння. Біда культурі й літературі зокрема, коли трактують її не як гідну в собі самій ціль, а лише як службовий засіб до цілі. Зле, коли провід зацікавлений не в посиленні культурного процесу в народі (включно з поширенням в суспільстві значення ідейно-мистецької літератури), а у збільшенні свого престижу відповідним маневруванням і унапрямленим культурно-літературної діяльності для своїх власних цілей. В суспільстві вже й почали відзиватись про «некультурних діячів культури», що має деяке виправдання в рівні й тактиці даних діячів.

Література на послугах, разом із станом відсутності літератури в суспільстві — це два різні обличчя низького рівня культури даного громадянства. Серед яких обставин відбувається літературний процес у нас на

еміграції? Треба ствердити, що письменники, всупереч важким умовам праці, багато пишуть, а навіть видають свої твори, якщо не об'ємисті томи, то хоча збірки поезій, оповідань, рідше драми (бо хто подбає про їхню появу на сцені?). Назагал, невелика оцінка в громадськості їхньої безкорисної праці. Довкола літературної творчості на еміграції існує якась невинуватана суспільна апатія. Це не значить, що не появляються відзиви — літературні й популяризаторські, на видані твори письменників і поетів. Насправді їх не бракує, дарма що появу таких рецензій доводиться зчаста самим авторам, або їхнім видавцям (авторовим людям), організувати. Це й віддзеркалює недостачу суспільного відзиву, органічного, спонтанного. За нормальних умов повний колобіг літературної праці повинен охоплювати творчий акт автора, оприлюднення книжки культурним центром, посередництво між твором і читачем літературної критики й користування книжкою читачами. Про нездорові відносини, де порушена цілковито рівновага в літературному русі на еміграції, промовляє образно симптоматичний дотеп: «Тут автор сам пише, сам видає, сам поширює книжку, дбаючи й за критику, сам, нарешті, й читає свій твір.»

Як виглядають насправді відносини в нашій громаді? Творча робота нашого автора є лиш додатковою вартістю його життєвого труду, оскільки головним полем його заняття мусить бути заробітня праця, головно в ділянках діаметрично протилежних до літературної творчості. Ця аномалія, звичайно, в літературному званні не конче виняткова, може навіть і прикметна за всіх часів, на різних літературних теренах, в різних країнах. Зате більшою аномалією є обставина видавання творів самими авторами, в дослівному й посередньому значенні: якщо не сам автор видасть своїм накладом твір, то ймовірно вчинить те його ширше чи вужче коло приятелів, суспільних або літературних, певна група патронів, одноміщани, а то й свояки, члени родини. Себто не суспільна, національного характеру видавнича установа, що має у своєму діловому пляні, з об'єктивної точки зору, без льокальних, партійних, комерційних упереджень, дбати про суцільність і якість культурного руху, зокрема про поширення книжки всенациональної вартості в нашому суспільстві. Такої неутральної, загально-культурної установи, що турбувалася б літературним процесом з погляду загально-національного добра, немає в нас, а є натомість численна різновидність громадських осередків і клітин, що руководяться вузько-заскресленими інтересами й видають і підтримують виключно власний продукт, незалежно від його питоменної вартості. Характеристично, що твори індивідуальних письменників, які не появились у їхньому видавництві, такі егоцентричні організації тотально промовчують. Їхнє незацікавлення загально-культурними здобутками, зокрема на полі літератури, видно з того, що коли і згадують у своїй пресі якесь із не своїх нових видань, то хіба лиш таке, що зазнало комерційної реклами в їхньому органі. Реклама й непотизм підмінюють у таких національно неспочутливих установах об'єктивні вартості. Занепад суспільної моралі поширюється й на інші громадські установи, що з конкуренційних оглядів подібно діють. Реальна сила матеріального показника даної суспільної системи доводить до заперечення, або приховування справжніх культурно-естетичних, а це більшою

мірою етичних, вартостей без фінансового покриття. Невидані з цих же причин і досі цінніші твори нашої літератури завдячують свою долю саме такому відчуженню практичних установ від ідейних вартостей. Подібні практики, особливо байдужість преси партійного характеру, промовчування нею літературних здобутків непричасних до даних органів людей, треба нап'ятувати неетичними й загально шкідливими. Замітно, що чим багатіша установа, тим послідовніше поступає в користь матеріального й на некористь ідейно-духового фактора. Розрекламування свого краму над усякі пропорції, при одночасній знеоцінці товару не свого виробництва є типічними позначками комерційно скерованих підприємств.

Прикро, що й у наших громадських установах із підкреслено суспільними цілями теж такі практики комерційних підприємств водяться. І, як не дивно, навіть на літературно-видавничому відтинку, де мали б приписувати суворі критерії культурних вартостей. Безрозбірна продукція еміграційної літератури «про домо суа» постійно наводнює книжковий базар, хоч і не багато з цього самопливу виправдує свою появу. Дещо повертається бумерангом проти всієї спільноти, знеохочуючи поважного читача до своєї літератури, а то впливаючи на спад духово-інтелектуального рівня загалу громадянства. Загально-національна установа мала б дбати виключно про якість видавничого пляну, а не керуватись іншими, напр., партійно-політичними, комерційними оглядами. Піднесення морально-етичного рівня в доборі видавничої літератури стало б значним поступом в напрямку оздоровлення культурного клімату на еміграції. Після цього можна б сподіватись дальшого позитивного розвитку — тепліших внутрішньо-суспільних взаємин, свідомішого промошування шляху національним цілям.

Подібно, як немає в нас видавництва творів літератури поза-місцевого, вузько-партійного характеру, так і немає на нашій еміграції літературного критика, що діяв би з загально-національного й суто-званевого становища. Звичайно, критиків, а власне «клякерів», організує своя льокальна клітина, чи вулече коло прихильників даного автора, його знайомі, свояки, а то й сам автор. Часто, на жаль, оплачується похвали критика, який зрецензує в суперлятивах радше бездарний замовлений твір, як талановитий без фінансового внеску за рецензію. Об'єктивного літературознавця, що діяв би постійно й послідовно з позицій абсолютної літературної вартости творів немає, бо про це у громадськості не подбали. Є принагідні критики самобутнього характеру й доброї волі, але їм не під силу справлятися зі значним комплексом літературної продукції без суспільно впроядкованої системи праці. Через відсутність загально-національно скерованого видавництва і літературно-критичної думки об'єктивного характеру терпить суцільно весь наш літературний процес на еміграції. В суспільність продістаються партійно-продукційними речі нерівної, зчаства сумнівної якости, тоді коли твори значної вартости збавлені організаційної підтримки, залежуються в рукописах, або не знаходять собі збуту, видані виключно авторським накладом. Егоїстично-зумовлені інтереси продуцентів літератури йдуть не в напрямку мистецької вартости твору (бо на такого начебто не знаходять покупця), а в користь книжки, доступної пересічному смакові читача, що обіцює масовий збут. Наслідком такої видавничої політики обнижується літера-

У КРАЇНСЬКА ІМПОРТОВА
ФІРМА

FIRCHUK'S TEXTILES Parcels to Europe

610 Queen St. West, Toronto, Ont., Tel. 364-5036

293 Ottawa St. N., Hamilton, Ont., Tel. 549-2005

ВИСИЛАЄМО ПАЧКИ В УКРАЇНУ
І ДО ІНШИХ КРАЇН ЄВРОПИ

Маємо великий вибір різного роду
товарів і готових убрань
різних розмірів,
а також
хустки, різні матеріали, нитки ДМЦ,
полотна до вишивання.

турний рівень еміграційних видань, а теж твориться нова каста фаворизованих даною установою-підприємством графоманів, що з уваги на «легкостравність» своїх продуктів обіцюють догіднішу покупну спроможність видання. Автори ідейно-мистецької літератури, за умов масивної реклями видань форсованих установою-підприємством, мають ще менші вигляди пропустити свої твори в суспільний обіг. Така, доволі характеристична на еміграції, літературно-видавнича практика може щоправда приносити користі й вигоди окремим видавництвам ужиткової(утилітарної) літератури, проте ясно, що вона наносить з погляду національних цілей очевидну шкоду літературі «sub specie aeternitatis», як і культурному читачеві. Великі цілі підмінюються мілкими, духові, вічні вартості заступається матеріялістичними, дочасними, а характери людей-читачів, що їм призначено бути носіями безсмертних ідей, переформується в мало характерних буттєвиків, для яких наживитись і провести з розвагою час стає єдиною ціллю життя. Таке більш-менш співвідношення між «величною», чи, скажімо, тривалою вартості, літературою і «приземною», на потреби дня. Перша з них — етична, що змагає до духових вершин, друга — розвагова, позверховна, що займається мілинами життя. Вершинна й доглибинна література, що формує характери й стає частиною історії національного письменства, на жаль, ще й досі не отримала належної їй суспільної підтримки, тоді коли мілінній, ужитковій, мабуть, ніколи такої підтримки не бракувало. Не люди-читачі завинили в тому, а саме короткозорі видавничі підприємства, що виробляють смак свій публіці й завантажують книжкові базари своїм товаром.

Суспільна ініціатива принагідного винагороджування кращих літературних творів могла б

подекуди зарадити сучасній літературній кризі в нашій еміграційній симбіозі, коли б оцінка літературного твору випадково скликаним журі була побудована на тривкій основі духових вартостей. На жаль, і тут люди з духовістю підприємців, не здібних високо ширяти, підмінюють висотні цілі властивою їм приземною практикою. Їхній вибір, збавлений суворих критерій вартості, зводиться до людей з подібною до них ментальністю, що майже однозначне з приналежністю до того самого кола спільно-розділюваних інтересів. Один із членів таких ефемеридних літературних журі характеристично відзивається про цілі нашої еміграційної літератури, начебто їй не треба високого героїчного звучання, яке він таврує «гурра-патріотизмом», а треба натомість літературних жанрів типу суспільної сатири й пародії. Промощуванням літературою нижчого характеру вартостей, замість величних, героїських, безсмертних цінностей, створюється послідовно меншевартний суспільний тип скомороха й пиворіза, замість борця й лицаря ідеї. Нашій літературі на еміграції, як і національному життю людей, засуджених на загалу без одержимого спротиву, потрібен героїський етос, а не духовість пристосування. Трагедійного етосу гідної людини не розуміють люди збавлені цього характеру й не покликані до героїського маршу. Дрібні представники неповноцінного еміграційного часу віддзеркалюють дрібну духовість, що ворухиться довкола мілінних справ еміграції, й вони ніяк не повинні бути метрами націленої до великої мети національної літератури. Такі люди бувають здебільш прихованими ворогами національного процесу в літературі, який вони поєднують з націоналізмом узагалі. Націоналізм вимагає суворого підходу до життя й духовості, що є осоружне людям з розваговою ментальністю. Проте

характеристичне для них, що, як і не хочеться їм боротися в житті за національні ідеї, з тим більшою послідовністю боряться вони проти націоналізму в літературі й житті. Про літературні організації на еміграції, в цих Збірниках кожен може помістити свій твір, якщо тільки вплатить відповідну суму, не доводиться їм говорити. Та й вони ледве що животіють.

За останніх часів, наслідком пониження ідейно-творчого рівня нашого літературного руху на еміграції, як і недостачі суспільного плекання літературних і культурних вартостей взагалі, доходить до великої духової кризи, бо нарешті книжка втрачає повністю ґрунт і свою передову роль в суспільстві — етичну, естетичну й виховну. Коли книжку збавлено культурно-духового підложжя й наділено її здебільш розваговим характером, із функціями виключно «живої акції», або ж позверховного спогаду чи якогось трафаретного переліку подій, то тим самим підкопано її основи, що заключаються в думці й естетиці. Таким чином накинено книжці водночас і конкуренцію з кінематографією, радіомовленням, телевізією, цирком і кабареом, де книжка в наших днях духової вбогості й матеріялістичного засилля без бою несе поразку. Треба спершу відвоювати книжці її питоменність і повагу, а тоді й вона зможе включитися в боротьбу за відвоювання гідності людству, за його відродження і привернення йому богоподібного обличчя. В цьому шляхетному змаганні наші видавництва й культурні осередки, що в суті справи за наявний стан створеної в нас на еміграції культурної кризи співвідповідальні, будуть спроможні відограти важливу, почесну роль.

THE CITIZEN, AUBURN, N.Y.

Moroz: Solidarity just a start

By AL SPECK
Senior Staff Writer

AUBURN — The Solidarity movement is not strictly limited to Poland, but rather the beginning of a big East European problem.

"It is a problem for Moscow. It is the beginning of a process of decolonization of Eastern Europe," said Valentyn Moroz, who spent 13 years in a Soviet prison.

Moroz was freed in 1979 along with two other individuals in an exchange for Soviet spies. The trade was orchestrated by then-President Jimmy Carter. Moroz since has lived in Toronto, Canada, lecturing around the world. He spoke in Auburn on Sunday in his native Ukrainian, before approximately 100 attending a lecture at the Sicz Club.

Moroz, 47, a native of the Western Ukraine, spoke to his audience on Ukrainian-Jewish relations, but later touched on a number of subjects, including Solidarity. He said the movement in Poland involved two factors, the intellectuals and dissi-

dents and the massive worker movement. He said what was being evidenced in Poland today is slowly taking place in other countries in Eastern Europe. "This process will be tomorrow in the Ukraine, Romania, Bulgaria and India. The situation is similar to that in Africa and Asia 20 years ago."

Moroz said the Soviet government was unable to stop it. "There is no stability in Moscow now," he said, alluding to infighting between factions of the late President Leonid Brezhnev and the new premier Anatoly Andropov.

Moroz speaks some English, but much of his comments were translated by Leon Sosnowski, a member of the Sicz Club. Moroz said the situation in Moscow also was evident to some degree in the Soviet invasion of Afghanistan. The Soviet soldiers in Afghanistan are not the same as the old guard. The soldiers sell their weapons for narcotics, vodka and Western jackets, he said. "It is the beginning of the end." The Soviet soldier once had a servilistic

point of view, now he has no discipline or respect.

Besides lecturing on Ukrainian history and studies, Moroz also is heard over Canadian radio and appears often on a Ukrainian television show in Toronto. Moroz will be lecturing in Winnipeg on May 1 and will be in West Germany this summer.

Moroz also is publisher of a magazine, *Anabasis*, which translated from the Greek, means march through foreign lands. The idea behind the magazine, says

Moroz, is to set up a basis of awareness among the younger generations of Ukrainians. It is "to tell the younger generations more or less where we are."

Moroz said there was a need for Ukrainians to take a more active part in community and politics. "Our main problem is for Ukrainians to be more active, more energetic in politics. The coordination among other slavie nations is important."

ВІД НАЦІЇ ДО ПАРАФІЇ, АБО ІСТОРІЯ ПРО ТЕ, ЯК ПОСТАРІВ «НОВИЙ ШЛЯХ»

Перед нами — два матеріали з газети «Новий Шлях». Перший — з 1935 року, коли «Новий Шлях» ще дійсно був новішим... Стаття під заголовком «Наше відношення до церковної справи». Не кожний і не з усім погодиться в цій статті, але в основі її лежить здоровий національний погляд: *«Церква для нації, а не нація для церкви»*. Церква є природним компонентом національного життя; і хто під прикриттям релігії руйнує національні інтереси — той є звичайним ворогом.

Але пройшло 50 літ, і «Новий Шлях» опанували ті, проти кого він колись виступав. Стаття Ярослава Чумака, поміщена нижче, говорить сама за себе. Полемізувати з нею не будемо. З хуліганством не полемізують. Зрештою, трудно їй зрозуміти, чого хоче автор. Це типовий фанатик-сектант, якому Рим замінив українське національне почуття.

Правда, в редакції нам сказали, що за підписані статті відповідає автор, а не редакція, і що стаття є лише «читацьким дописом». Дуже добре. Але ж редакція

«Нового Шляху» мала цілу купу читацьких дописів, у яких читачі боронили виступ Валентина Мороза «Листування між Патріархом і кардиналом Рубіном — коментар». Чому ж в «Новому Шляху» був поміщений лише один (Антоновича), і то так замаскований між дрібничками, надрукований такими непомітними літерами, що треба проводити спеціальні археологічні дослідження, аби знайти його. А «екзесайзи» Чумака, написані *хрущовським* стилем, «Новий Шлях» дає з великим заголовком. і для цього вжита найчорніша, найвиразніша фарба, якою тільки дописує редакція, щоб зробити цей матеріал помітнішим. Ні, це не «читацький допис». Тут і мала дитина зрозуміє, що це *лінія «Нового Шляху»*. Лінія від нації до парафії.

Висновок? — Ми не збираємось давати рецепти. Ми тільки пропонуємо прочитати обидва матеріали і задуматись, до чого *дочунався* «Новий Шлях» за 50 років... (Нижче друкуємо один з читацьких дописів — Г. Слободяника — зігнорований «Новим Шляхом».)

Г. СЛОБОДЯНИК

ЗДОРОВИЙ ГЛУЗД І БЕЗГЛУЗДЯ ЯРОСЛАВА ЧУМАКА

/ДО СТАТТІ Я. ЧУМАКА В «НОВОМУ ШЛЯХУ»
ЗА 7 ЛЮТОГО 1983 р/

Чи часопис «Новий Шлях» помістив би статтю під заголовком «Демагогічні небиліці Ярослава Чумака»? Певно, що ні. Це було б порушення журналістичної етики. Чому ж це було «тактовно» і «достойно» по відношенні до Валентина Мороза?

Це є «що іншого». Хіба можна їм віддавати однукову честь?

Хто не знає в Торонті рівнивого католика Я. Чумака, який пильно слідкує, щоб хтось не сказав зайве слово в обороні нашої державности.

Усім відомо, що історично Українців-католиків немає і не буде. Всі Українці, навернені на римо-католицтво, автоматично ставали поляками і ворогами укра-

їнства. Знає про це і Чумак, і ходить йому не о відновлення Української Державности, а о поширення римо-католицизму. Через це Чумак і ридеє «на ріках Торонтонських» над руїнами неіснуючої Української Католицької Церкви. Але... не плач Рахіле!

Чумак конче хоче опіки і зверхності папи римського, а той не годиться, бо... Москва не дає йому на те своєї згоди. В Китаї католики усамостійнились і не визнають зверхності папи. Вони мають свою незалежну церкву, а українські раби на те неспроможні. Вони потребують зверхника чужинця, так вже у нас повелось. А вихід є простий — створіть свою Автокефальну Католицьку Церкву!

НАШЕ ВІДНОШЕННЯ ДО ЦЕРКОВНОГО ПИТАННЯ

Релігійна зглядно церковна справа є важною життєвою справою в кожній нації, бо релігія є одним з найважливіших чинників, що творять духове життя нації та її національний характер. Залежно від потреб та обставин даної держави церква становить одну з складових частин державного життя або є відділена від держави. Бувають церкви більш або менше упрієвієновані державою, бувають і такі, що їх держава поборює, як шкідливі для духового життя й характеру нації чи інтересів або устрою держави. А від 17 років існує в світі держава, що всяку релігію уважає своїм ворогом й тому поборює; це СРСР.

В мпугуому церковні проблеми нераз потрясли основами неондой держави. Найновіша історія дає нам приклад з фашистської Італії, яка боролась з Ватиканом, доки оба суперники не пішли собі взаємно на компроміс. А гітлерівська Німеччина дає нам найновіший приклад грізної релігійно-церковної проблеми.

У державі церковна справа творить багато клопотів передусім тоді, як між даною церквою й державою є велика розбіжність поглядів на справу характеру духового життя народу чи народів, заселюючих дану державу. Німецькі нації, наприклад, змагаються в церковній ділянці за те, щоб церква в Німеччині—протестанська, католицька чи інша—була по духові своєму зовсім і наскрізь німецькою національною, а провід церковний зо своєї сторони за всяку ціну старається далі за-

Чумак дивується: що сталося з Морозом? Щось сталося, але щоб зрозуміти дисидента, не досить віри. Для цього треба бути патріотом і побувати в тім «раю», де люди правду пізнають, де постять і золото лопатами гребуть, де чорноти немає, де біле все, як сніг, і навіть ведмеді білі, і шість місяців на рік і сонце не заходить. Яка краса!...

Зелот любить ближнього і просить Бога, щоб сусідові корова здохла (або щоб Морозові рука всохла). Він любить українського патріота-державника в большевицькому контаборі або в психушці, але не на еміграції. О, Боже поможи... нехай дисиденти під Твоєю опікою залишаються там, а ми тут будемо молитися за їхні душі. Нехай буде воля МОЯ.

Чумак нервово хвора людина. Він не годен дослухати думки доповідача до кінця, дарма вже зрозуміти. Даю один приклад.

29-го березня 1979 року в залі Суспільної Опіки (Блур, Торонто) покійний інженер Смеречинський виклав доповідь на тему «Українська Мітологія». Після допові-

ді одразу виступив Я. Чумак і обвинуватив доповідача, що той уразив його (Чумака) релігійні почуття. (Щось подібне до випадку на доповіді Мороза).

У своїй доповіді Смеречинський був більше чим тактовний і нічиїх переконань не критикував. Це була доповідь на науковому рівні. Але Чумак відчуває і те, чого не було сказано, і явно напастував доповідача без усякої потреби. Я особисто взяв слово, став в обороні доповідача і при тому зазначив, що через релігійні непорозуміння, незгоди і зради Україна стала бездержавною, і що це є єдиний у світі 50-мільоновий народ, до того ж у центрі Європи, який не має державності.

Ярослав Чумак скочив і на всю залю став кричати: большевик... большевик... большевицька пропаганда... і т. д. Трудно було його заспокоїти. Наступні промовці його не підтримали.

Цей інцидент з Чумаком був переданий до Онтарійської Комісії Прав Людини, але справу припинили, щоб не давати поживи англосовній пресі.

Вітбі, Канада

40 тримати свій інтернаціональний характер.

Не менш важливим, як для держав і державних націй, є церковна проблема для націй бездержавних, особливо тих, що мають амбіцію стати державними чи такі борються за свою державність. До цих останніх належить й Українська Нація. Однак тоді як державам чи державним націям в теперішніх часах й найтрудніша церковна проблема не може представляти смертельної загрози, тому що легше чи трудніше, але завжди вдається її поладнати і вийти з неї в користь держави, для бездержавних націй така проблема не раз являється дуже серйозною загрозою і в багатьох випадках нарід мусить витратити максимум енергії і дуже багато часу, щоб її розв'язати.

У нас є церковне питання і то досить замотане, а неполадання його створює грізну ситуацію для Нації. Колич це питання рідко обговорюють ті, що їм дійсно ходять про життя й добро нашої Нації, то не тому що не доцінювалиб його, а для того що теперішнє положення Української Нації, втворене фактом захоплення України чотирьома займанцями, своєю трагічністю зовсім затемнює навіть поважне церковне питання, що в нормальних умовах життя Нації мусіло бути негайно й рішуче розв'язане. Займанці Українських Земель стаються перевести в життя свої плани на знищення нас як Нації. Це таке нагале й загрозливе для кожного національно свідомого члена Української Нації, що оборона Нації як такої стає на перше місце, а критичне церковне питання відпадає на другий план, тимбільше що поладнання того питання вимагає дуже багато енергії, часу, а особливо бодай приблизно нормальних життєвих умовин Нації.

Ми, українці живучі поза межами своєї Батьківщини, живемо в кращих життєвих умовах від наших рідних у Батьківщині. Наше життя зносніше під кожним оглядом від їхнього, вже хочби тому що не відчувасмо безпосередньо терору займанчої влади над собою. Йі ддятого між нами українське церковне питання дискутується чи дебатуються та оспорується багато частіше, як—наприклад—між нашими рідними на Західних Українських Землях, не згадуючи вже про Східні Землі, де страшно тяжка боротьба нашого суспільства в обороні свого фізичного існування відсутнужа церковну справу на далекий план.

Передусім між нами, українцями живучими на американському континенті церковне питання, по волі чи по неволі, дуже часто находить собі місце й час для дискутування над ним, а щобільше повстав навіть церковний спір, що в нерідких випадках дуже порізнів місцеве українське суспільство між со-

бою. Навіть багато членів і прихильників активного українського націоналізму в останніх часах заангажувались в церковну дискусію, а то й у церковний спір. Тому уважаємо за відповідне торкнутись сьогодні нашої церковної проблеми. Підчеркуємо, що особливо ходить нам про те, щоб ті, які дійсно бажають якнайбільше допомогти під цю пору Українській Нації в її боротьбі за своє життя й державу, не зуживали тепер надто багато своєї енергії на справу нашої церковної проблеми, рішуче уникали церковних спорів, а коли умовини їхньої націоналістичної праці змушують їх мішатись у такі спори, то щоб займали завжди правильне націоналістичне становище супроти того питання. Завжди треба нам тямити, що не сміємо в цей критичний мент для нашої Нації віддавати свою енергію і свій час справам, що можуть почекати на своє вирішення, а зате мусимо дати максимум своєї енергії найголовнішій теперішній національній справі, справі національного й державного визволення нашої Нації. Також треба нам завжди мати на увазі, що наше замотане церковне питання може бути розв'язане тільки нашою Нацією як цілістю і в умовах, коли фізичне життя Нації не буде загрожене від жадного нашого історичного всрога.

За часів московського царського й ляхського королівського поневолення Українського Народу наше, вже по крові українське духовенство—православне, а далі й уніяцьке—в своїй більшості вислугувувалось займанцям України, помагало московщині й польщити або тримати в рабському духовому поневоленню український загаль. А в пізніших часах українське православне духовенство на Східних Українських Землях перешло стало виклипати Мазепу та всіх тих, що пробували визволити Україну зпід московського володіння, а українське уніяцьке духовенство на Зах. Землях під австрійською займанщиною ще довго навіть проповіді говорило по-польськи до своїх вірних-українців, а пізніше узнало за свій найвищий обов'язок держати в рабській покорі українське простолуддя супроти „найяснішого монарха, помазанника божого" та „його" імперії.

Під цю пору, як вже згадано, на Східних Українських Землях московсько-большевська влада завела офіційний безбожницький курс. Духовенство всіх релігій в СРСР нашлось у категорії „бувих людей", а українську церкву, що за короткого тривання Української Держави почала переходити першу стадію українізації, знищила червона Москва як небезпечний контрреволюційний чинник. Тимчасом на Західних Укр. Землях під ляхською займанщиною чується щораз частіше такі „християнські засади" з уст високих наших духовників, уніяць-

кого й православного обрядів, як "всяка власть Богом дана. тому треба їй повинуватись", "українці повинні стреміти до того, щоб наша держава Польща була якнайсишльшою державою, а тоді дістануть свої права", ітп. До Варшави сипляться як з міху обіцянки віроповіданні, рабські заяви лояльності польській владі зо сторони нашої церкви обох обрядів, а головним своїм завданням церковна влада признає поборювання українських націоналістів, що не поступають після її "християнських засад", а борються з ворогами за волю України. Горі тому священникові українському, що стає по стороні інтересів Нації, а проти інтересів влади займанця! Такого не тільки стається знищити ворожа влада, але й власну церковна. Таке саме під Румунією та Чехословаччиною.

Верховна уніячка — українська греко-католицька — влада навіть у Канаді пішла по лінії такої ж влади на українських Землях щодо займанців тих Земель. І тут горе тому українському греко-католицькому священникові, що зрадиться своєю симпатією до української визвольної справи, до акції українського націоналізму. Явно-славно забороняється вірним читати українську націоналістичну пресу і належати до організації, що симпатизує з українським активним націоналізмом; морально тероризується вірних, що не хочуть покінути націоналістичних релігій. Прикладів, канадські українці, не треба Вам подавати; багато їх маєте у своїх парохіях. Православну автокефальну церкву, яку зорганізовано тут на взір автокефальної на Україні в часі української державності, понижено тут до ролі послугача для маленької місцевої безхрестяної політичної групи. По величню проводу цієї групи провідники цієї церкви самі ведуть шалену кампанію проти українського організованого націоналізму й наказують це саме чинити своїм підвладним священникам і парохіянам. Правдиве "гоненіє" націоналістів!

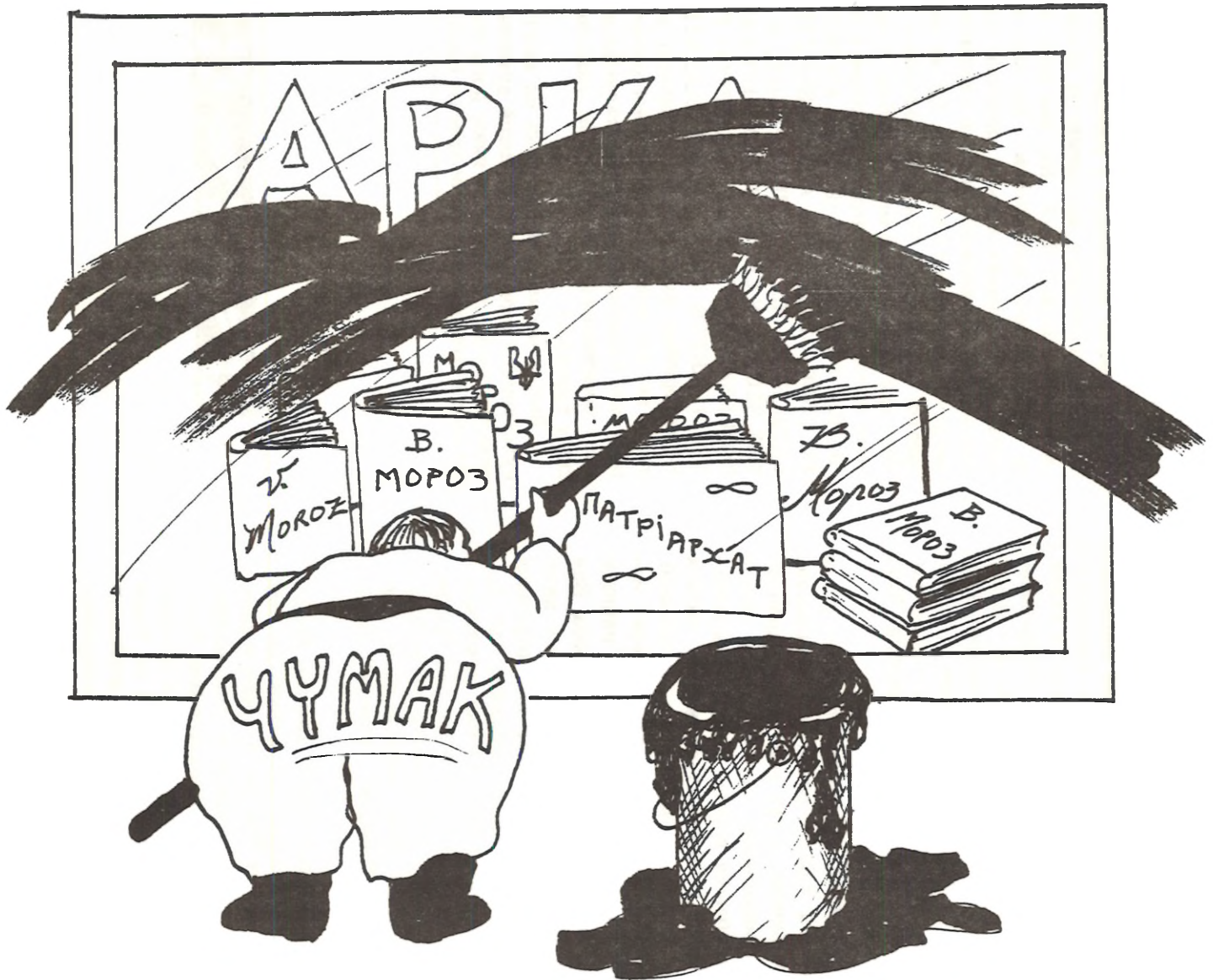
Церква не сміє шкодити інтересам Нації! Церква мусить мати суто-національний український характер! Церква не сміє витворювати духа рабства й почуття покори й зрезигнованості супроти ворогів Української Нації! Церква не сміє забороняти українцям чинно боротись з ворогами Української Нації! Духовенство не сміє прикривати своєї шкідливої політичної роботи церковним авторитетом! Церква яля Нації, а не Нація для Церкви! — Це клич! українського організованого націоналізму в церковній справі і головна причина, чому поборюють націоналістів духові раби в священничих ризах і спекулянти релігії. Ці всі кличі це "ересь" для них, а для нас АКСІОМА.

самозрозуміла правда, яка мусить побідити скорше чи пізніше українські націоналісти ставлять релігію, як суспільне явище викликане волевым імпульсом, в основу українського націоналізму, одначе поборюють і поборюватимуть всіх тих, навіть і злом нашого клеру, що словом чи ділом шкодять справі визволення Української Нації. Це, що нам, українські націоналісти в Канаді, треба поборювати! Не час на дискусії та дебати, котра з українських церков найбільш підходить нам. Це вирішити цілий Український Нарід в слушному часі. Не час нам бавитись у догматиків і каноніків. Це не визволить українців зпід жадної займанщини. Ми далі працюємо і зо збільшеною енергією для справи визволення України, а коли нас змушують займати голос в справах церкви, виходім з заложення, що ІСНУЮЧІ МІЖ УКРАЇНЦЯМИ ЦЕРКВИ МУСЯТЬ БУТИ УКРАЇНСЬКІ ПО СВОЙОМУ ДУХОВІ, А ДУХОВЕНСТВО ТИХ ЦЕРКОВ МУСИТЬ БУТИ НЕ ДУХОВИМ РАБОМ, А ВИХОВНИКОМ ВСІХ ТИХ ЧЕСНОТ У СВОЇХ ВІРНИХ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ДУХОМ ВЗНЕСЛУ ЛЮДИНУ Й ШИРОГО УКРАЇНЦЯ, ЩО В ПОТРЕБІ ЖИТТЯ СВОЄ ГОДЕН ВІДАТИ "ЗА ДРУЗІ СВОЇ". Не поборюймо даної церкви, а боронім наше суспільство перед тим, що під покривкою релігійної роботи роблять Юдину роботу для Української Нації та стараються далі тримати в духовому порабощенню і національній невідомості та неактивності своїх парохіян!

Якість церкви завжди така як якість її духовенства. А в культурних і себе шануючих націй духовенство під національним оглядом мусить бути таке, яким його Нація хоче мати, — отже віддане духовим і другим інтересам Нації.

ДОЧУМАКУВАВСЯ...

Чи в Києві, чи в Полтаві,
Чи в самій столиці
Ходив Чумак з мазницею
Помежи крамниці.

Албанський патріархат

або демагогічні небиллиці В. Мороза

НОВИЙ ШЛЯХ FEBRUARY 12, 1983

Українська Католицька Церква переживає дуже важкі часи. Її гонять, переслідують, судять і засуджують на смерть, нізащо.

Цензура в сучасній Польщі не дозволяє навіть на згадку про існування Української Католицької Церкви. На Ватикан йде неймовірна нагінка, щоб її відписати. На наших очах відбувається друга дія трагедії. Першу доконав царський уряд в Холмщині і Підляшші сто років тому, другу творять інші післанці сатани, а все з однією метою: вирвати із українських сердець своє рідне благочестя.

Боляче жити у вовчому світі, а ще болячіше, коли гаркає, жалить і кусає свій.

Ще так недавно В. Мороз був для нас зразком і надією. Сьогодні він став по другому боці барикади і безвідповідально підкладає динаміт під недобиті і поранені руїни Української Католицької Церкви.

На вічу, влаштованім в неділю, 30 січня ц.р., в Інституті св. Володимира в Торонто, В. Мороз розглядав останні події в Українській Католицькій Церкві. Вони, зокрема лист Конгрегації для Східніх Церков до Блаженнішого Патріарха Йосифа, пригнобили і болючі.

Українець, українка, католик чи православний, патріот,

свідомий, вірний син чи дочка свого народу, шукав би виходу з тяжкого положення і порятунку від горя.

Мороз не те. Він часто декламує про вагу незайманої церкви, але коли треба її боронити, він пристає до гурту напасників.

Годі списати всі його напасті. Коротко кажучи, Мороз кличе-закликає до бунту проти, як він каже, ватиканської мафії, вимагає і домагається поставити-видати Римові ультимат (або "підпишете патріархат або йдіть собі геть!"), "можуть албанці мати патріархат, можемо й ми", глузує по-штубацьки з авторитету папи, кпить з навчання католицької Церкви ("сім років мак не зародив — а голоду нема"), посилається на свідчення якоїсь баби Палажки, мовляв, в Галичині люди щасливі з накиненого вогнем і мечем московського православ'я ("хто б міняв когута за горобця?"), запевняє неkritичних слухачів, що патріархат в Україні встановить у своєму часі українська шабля.

Слухаєш ці скандальні напасті і не хочеш вірити, що їх автором є В. Мороз, дисидент, московський в'язень, автор добрих есеїв і вчитель історії. Де і як в його голові зародився цей безкритичний бунт? Що сталося з давнім Морозом? Хто

і як його відмінив?

До повного образу його гуляйпільського виступу треба додати ще одну важливу деталь. Мороз не дозволив на дискусію. Чимало людей, в тому і підписаний, хотіли спростувати фальші, наклепи і теревені про албанські патріархати, але Мороз просто втік від дискусії, як штубак, що вибив вікно і, зі страху перед карою, втікає де може. Правда, дискусія зразу почалась, інж. Ільницький, як велить його звичай, домоворився до того, що Архиеп. М. Любачівського порівняв до гавляйтера України, Щербицького. Але по виступах пп. Федика і Андроніка, Мороз злякався дальшої дискусії і замкнув віче.

Висновки: Не знаю чи для Вас, Читачу, але для мене ясно, що з давнього Мороза залишилось тільки прізвище, що шкода часу тратити на його гуляйпільські виступи і щонайболючіше: Б. Цимбалістий має правду: українці не вміють згідливо розв'язувати своїх проблем, жити в згоді і бути толерантними. Ця груба нестача була причиною наших державотворчих невдач і нашого горя. Виклад В. Мороза потверджує цю думку. Як страшно подумати, що навіть він, по пеклі советських в'язниць, втрачає здоровий глузд.

Ярослав Чумак

ПАВЛО НАЦЮК

ДВА ШЛЯХИ

Варто пригадати над цими двома шляхами. Знаємо дуже добре самі, що є шлях добрий і є злий. Отже, що нам лишається? Вибираємо в першу чергу добрий шлях. Якщо ми вибрали добрий шлях, само собою треба в першу чергу до нього приготувитися. До злого шляху нема потреби приготувитися, він сам по собі приходить.

Приготувитися до доброго шляху не так легко. Але Бог дав людині все, що потрібне до життя. Наша доля є добра і ласкава, тільки ми самі закопуємо її в землю.

Маємо золоту Україну, маємо рідну Матір-землю, котра нас вигодувала, виростила, сама лишилась вдовою. Мати-земля вирощує нам для нашої Нації

великих мужів, велетнів.: Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка. Маємо своїх святих: Кальнишевський був замурований в підземеллі 25 років! Якесь Божа сила його тримала, бо прожив більше як 100 років.

Мати-земля далі вирощує подібних велетнів-мужів, і вони зараз є в живих, здорові, з головою на карку, а не тільки шапка. і живуть між нами, живуть і караються, але не каються.

Патріярха маємо. Залишили його самого, мусить своєю старечою дрижащою рукою відписувати листи своїм противникам. Чомусь якось в нас так виходить, що ми своїх Велетнів-мужів ще не навчилися шанувати і їх слухати за їхнього життя, а шануєм і величаєм їх аж попід небеса, але вже аж по смерті, мовляв, були великі мужі нації.

Шевченко каже: Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість була б своя

Одні йдуть на Формозу, гроші витрачають, чогось там шукають; другі йдуть до Риму, лізуть на колінах до Папи поклони бити, треті — до Єрусалиму. Із цього всього виходить пшик, а спитаймо себе: що нова еміграція за 36 років досягнула?

Правда, були часи, що кругом наші вороги не давали встати на власні ноги, але прийшов вже довготривалий час знаменитий, що можна в діяспорі розвинути свою культуру і поставити своє українство і націю на добрий шлях. Тут вільно будувати фундамент нації, ніхто не забороняє, ніхто не заперечує.

Чому не вчитись від інших народів? Візьмім добрий приклад від наших сусідів у Польщі. Створили «Солідарність», високо поставлене діло, де Москва великий клопіт має з такою малою Польщею і не може нічого зробити. Чому ми не можемо створити такої «Солідарности»? Є час і велика нагода. Але в нас якось інакше виходить. Замість створити сильну солідарність і боротися проти Москви, то в нас виходить навпаки, бо ми боремося самі проти себе. Вже час і пора бути готовими. А спитаймо себе; чи ми готові бути собою? На мою думку, ще багато пропливе в Дніпрі води, аж ми будемо собою. Ще тепер є добрий час і нагода вийти на добрий шлях, але треба собі твердо сказати і постановити: ми хочемо бути собою. **Хочу** — це виконаний закон.

Чому ми не святкуємо поета Симоненка, його Заповіту: «Хай мовчать Америки й Росії, коли я з тобою говорю». Це є дзвін тривоги, будильник із глибокого сну, бо ізраїльські сторожі приколисали нас до глибокого сну і кажуть нам: спіть, місце безпечне, нічого боятись.

Чогось вже в нас заведена система: як ти не з нами, то ти проти нас. Де часом треба кричати на повні груди, то панове кажуть мовчати.

Кругом неправда і неволя, народ замучений мовчить, на Апостольськiм престолі чернець годований сидить, людською кров'ю торгує і рай у найми віддає.

А спитаймо себе: чи можна щось тут додати чи відняти? Правда, Правда, ми тут у західньому світі маємо багато доларів, але чи це все?

Кітченер

ХРОНІКА

ЗВЕРНЕННЯ ДО СТУДІЮЮЧОЇ МОЛОДІ

Український Вільний Університет улаштовує, як щороку, Високошкільні курси українознавства для студіюючої молоді віком понад 16 років. Ці курси триватимуть від 25 липня до 12 серпня і будуть пов'язані з розваговою програмою, товариськими забавами та прогульками в Альпи і т. п. В цьогорічних курсах буде наголошувана тематика «Культурного й національного відродження України 1917-1933 рр». Учасники курсів можуть відвідувати також інші виклади літнього семестру УВУ з різних ділянок українознавства. Оплата курсу виносить 100 нім. марок. На прожиток у Мюнхені в українському гуртожитку потрібно 140 нім. марок тижнево.

ПРОГРАМА ЛІТНІХ КУРСІВ 1983

Проф. д-р А. Жуковський: «Історія України» 1917-1933»
Доц. д-р В. Косик: «Політична активність Скрипника»

Доц. д-р К. Митрович: «Розвиток філософічних студій в Україні»

Проф. д-р І. Качуровський: «Українська література 20-х років»

Проф. д-р В. Янів: «Проблема гідності людини в творах Б. Антоненка-Давидовича і М. Хвильового»

Проф. д-р Г. Васькович: «Освіта в Україні 1917-1930 рр»
Д-р В. Мороз: «Голод в Україні 1933 року»

Проф. д-р Ю. Шевельов: «'Українізація' виявом советської політики (1925-1935)»

Зголошення просимо надсилати на таку адресу:

UKRAINISCHE FREIE UNIVERSITAT
Pienzenauerstr. 15
D-8000 Munchen 80
(Tel.: /089/ 98 69 28/

ПОЖЕРТВИ

на видавничий фонд журналу «АНАБАЗИС»

/З 1-го січня по 28-е червня, включно з "Колядою"-1983/
З деяких місць "Коляда" буде опублікована в наступно-
му числі.

КАНАДА

Романюк С. - 20 дол., Серденко С. - 20 д., Харченко Л. - 14д., Петрашко М. - 70 д. /всі - Торонто/; Мричка П. /Ріджайна/ - 4д., Брага А. /Грімзбі/ - 34д., Туз З. /Монтреаль/ - 4д., Дувало О. /Тор./ - 20д., Семенчук М. Ошава/ - 65д., Мельник Б. /Сейнт-Кетеринс/ - 10д., Мельник М. /Тор./ - 9д., Кривченко М. /Тор./ - 4д., Скиба П. /Тор./ - 100д., Скиба Я. /Тор./ - 100д., Коломицький І. /Монрт./ - 14д., Гладилевич А. /Монтр./ - 5д., Інститут "Просвіта" /Вінніпег/ - 9д., Корольюк Ф. /Лондон, Онт./ - 9д., Кузьмишин А. /Гамільтон/ - 20д., Максим Л. /Гам./ - 15д., Стечик І. /Тор./ - 20д., Нінювський В. /Едмонтон/ - 10д., Іщенко М. /Він./ - 70 д., Волян В. /Монтр./ - 9, Паркасевич Ю. - /Він./ - 25д., Нарожняк Т. /Він./ - 84д., Кочерга І. /Монтр./ - 4д., Борис В. /Монтр./ - 9д., Яцюк А. /Монтр./ - 10д., Олійник Я. /Тор./ - 4д., Шумовський Т. /Оттава/ - 4д., Тхорик С. /Монтр./ - 4д., Баб"як С. /Тор./ - 4д., Вовк С. /Едм./ - 4д., Кісенко Я. /Колорадо/ - 4д., Голубицький Я. /Тор./ - 17д., Халапенко В. /Гам./ - 4д., Ковалів /Грімзбі/ - 14д., Ліщина Л. /Тор./ - 4д., Татаринів С. /Тор./ - 4д., Ізю Ю. /Едм./ - 4д., Дольницький О. /Тор./ - 5д., Поясок /Ош./ - 10д., Куп"як Д. /Мілтон/ - 4д., Процик М. /Тор./ - 14д., Роздольська А. /Тор./ - 4д., Мазуркевич М. /Тор./ - 60д., Тицький М. /Лонд./ - 9д., Сахно М. /Тор./ - 4д., Слободяник Г. /Вітбі/ - 4д., Бережук М. /Сейнт-К./ - 10д., Остринська Л. /Наягара-он-Лейк/ - 4д., Вайда Я. /Тор./ - 9д., Остапович П. /Тор./ - 34д., Норяк Л. /Тор./ - 24д., Смолійчук М. /Тор./ - 20д., Гижка М. - 10д., Андерст Р. - 20д., Микитенко М. - 30д., о.Ференців - 10д., Антонович М. - 15д., Проць О. - 20д., Келембет А. - 10д., Грибівські - 20д., Ретрашкевичі - 10д., Грицина С. - 5д., Мішишин Р. - 7д., Еибик В. - 20д., Гошуляк Ф. - 12д., Позіхайло Н. - 5д., Зварич З. - 10д., Гусаківський Н. - 7д., Зубович М. - 25д., Гонтар О. - 5д., Артеменко Ф. - 10д., Стебельська А. - 5д., Гула Р. - 5д., Трутняк С. - 20 д., Пукса В. - 10д., Гулей Д. - 10д., Харак А. - 60д., Голинський К. - 10д., Хабурська І. - 20д., Велигорський Н. - 20д., Степчук М. - 30д., Семенген В. - 10д., Смельмах Б. - 10д., Стиранка М. - 10д., Чайковська О. - 40д., Дзядик М. - 20д., Ворох М. - 44д., Горлач С. - 30д., Сяколик Я. - 10д., Вовк П. - 10д., Магракен Х. - 30д., Богутін С. - 20д., Хлопецький З. - 15д., Голик Н. - 50д., Гурко С. - 20д., Климів О. - 10д., Когут С. - 30 д., Лемешевський Н. - 20д., Ліщина О. - 15д., Малець З. - 20д., Малецький С. - 20д., Немидівський А. - 30д., Осмак Д. - 20д., Остапович Б. - 25д., Слота М. - 10д., Туренко Г. - 5д., Савчук О. - 5д. /всі - Торонто/, Мужичка С. Ст.Джонс, Нфн./ - 110д., Запутович Б. - 100д., Набережна М. - 20д., Кокот Т. - 20д., Політика Ол. - 25д., Масевич М. - 25д., Самохин Л. - 10д., Вдасенко Л. - 10д., Курій І. - 10д., Петровська П. - 10д., Іваськів Василь - 5д. /всі - Ошава/.

ЗСА

Корпорація "Думки про віру" - 500д., Зінченко В. /Чікаго/ - 17д., Глітняк Р. /Ньюарк/ - 20д., Орлів Н. /Колорадо/ - 8.50д., Цапар П. /Каліф./ - 27д., Гілевич М. - 60д., Іванчук І. /Ньюарк/ - 25д., Палашук /Нью Джерзі/ - 20д., М.Ф.М. /Каліф./ - 110д., Кочержук С. /Ньюарк/ - 20д., Стасишин М. /Огайо/ - 5д., Стрільбицький А. /Індіана/ - 7д., Хім"як П. /Чік./ - 12д., Сквар Е. /Каліф./ - 7д., Івахів І. /Денвер/ - 13д., Яцюк А. /Мічіган/ - 10д., Ко-

кодинський Л./Йонкерс/ - 12д., Гомула С./Каліф./ - 12д., Сенета Т./Кенетикат/ - 24д., Марків М./Чік./ - 7д., Оленський І./Глен-Спей/ - 4д., Кісенко Я./Колор./ - 4д., Палка М./Детройт/ - 20д., Савка Я./Детройт/ - 200д., Солодчук Д./Ньюарк/ - 10д., Жулинський О./Ньюарк/ - 10д., Педа А./Даннемора/ - 17д., Строїч Д./Детр./ - 27д., Лобас Е.і Р., - 70 д., Павлович О. - 24д., Котелко І. - 64д., Злочовський С. - 27д., Ростенко Л. - 37д., Бойдуй М./Флорида/ - 4д., Кобільник С./Ірвінгтон/ - 10д., Зданів Я./Детр./ - 4д., Петрчук М./Клівленд/ - 4д., Чепак А. /Нью Йорк/ - 7д., Савчук В. - 25д., Яблонський С. - 20д., Березовський М. - 15д., Губель А. - 10д., Татарський Р. - 10д., Сливка Т. - 10д., Сливинський Н. - 10д., Балтарович М. - 10д., Янів Р. - 10д., Лазарук Л. - 5д., Петрашук С. - 5д., Ременюк Р. - 5д., Мушинський В. - 5д., Луцик Н. - 5д., Дуда Р. - 25д., Гайда З. - 20д., Папчак Т. - 20д., Євич В.іП. - 20д., Качмар А. - 5д., Мацілінські О.іА. - 25д., Білий С. - 5д., о. Ейковець О. - 10д. /всі Детройт/, Ікавий Й./Кл./ - 4д., Педа А./Даннемора/ - 7д., Лужецький О./Честер/ - 7д., Кузьменко М./Філ./ - 7д., Калатало Д./Ферлоун/ - 20д., Гаркач Марія /Лорейн/ - 7д.

АНГЛІЯ

Марченко М./Лестер/ - 70ф.

Пейс Ж.-Ф./Париж/ - 9д.

Пилипенко А./Копінг/ - 4д.

ПОЖЕРТВІ

на "КОМІТЕТ ПРОТИ ВЖИВАННЯ СОВІТСЬКИХ СВИДЧЕНЬ У ЗАХІДНИХ СУДАХ"

Нацюк П. - 39д., Мішук П. - 20д., Сплавник Е. - 20д., Мохора П. - 20д., Винницькі Родина - 10д., Новак В. - 10д., Головка С. - 10д., Вітрук П. - 7д., Олексик О. - 5д., Сірський В. - 5д., Майковський Й. - 10д., Зінчук М. - 5д., Вен М. - 5д., Піпа М. - 5д., Вінчур М. - 5д., Боднар Д. - 10д. /всі - Кітчнер - Вотерлу/, Богутін В. /Тор./ - 50д., Сахно М./Тор./ - 50д., Лужецький О./ЗСА/ - 50д., Марченко М. /Англ./ - 30ф., Строцький Й. /ЗСА/ - 15д., Група з Курсу історії України /Ошава/ - 45д., Тицький М./Лонд./ - 9д., Л.К./Тор./ - 30д., Поясок М./Ошава/ - 50д., Збірка до скриньок "Фонд" на Акції "Борис Тереля" 9 червня 1983 - 198дол.30центів.

Ф О Н Д на підтримку політичних акцій **ВАЛЕНТИНА МОРОЗА**

Гординський Л./Детройт/ - 10д.

ВСІМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ — ЩИРА ПОДЯКА!

